

LASTEN JA NUORTEN RIKOLLISUUDEN JA JENGIYTYMISEN ENNALTAEHKÄISY

Informatiivinen julistekokonaisuus sähkötupakasta yläkouluikäisille

Sanna Niskakangas & Reetta Tölli
Opinnäytetyö AMK
Syksy 2024
Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Tekijät: Sanna Niskakangas & Reetta Tölli

Opinnäytetyön otsikko: Lasten ja nuorten rikollisuuden ja jengiytymisen ennaltaehkäisy – Informatiivinen julistekokonaisuus sähkötupakasta yläkouluikaisille

Työn ohjaajat: Liisa Seppänen & Marjukka Rasa

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Syksy 2024

Sivumäärä: 49 + 2 liitettä

Lasten ja nuorten rikollisuus ja jengiytyminen on ollut kasvava huolenaihe Suomessa viime vuosina erityisesti vakavien väkivaltarikosten yleistyttyä. Lasten ja nuorten rikollisuuden taustalla vaikuttavat usein monenlaiset tekijät kuten päihde- ja mielenterveysongelmat. Viime vuosien aikana ilmiöksi muodostunut lasten ja nuorten sähkötupakointi on herättänyt huolta niin lasten ja nuorten terveyden kuin rikoskäyttäytymisen lisääntymisen vuoksi.

Tämä opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä hankkeen kanssa, jonka tarkoituksena on lasten ja nuorten rikollisuuden ja jengiytymisen ennaltaehkäisy. Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena opinnäytetyönä, jossa valmistettiin informatiivinen julistekokonaisuus sähkötupakasta eräälle Oulun yläkoululle. Opinnäytetyön teemoja ovat lasten ja nuorten rikollisuus ja jengiytyminen sekä sähkötupakka ja sen haitat. Näistä teemoista koostuu opinnäytetyön tietoperusta, joka koottiin aiheeseen liittyvistä artikkeleista, tutkimuksista ja kirjallisuuslähteistä. Opinnäytetyössä tutkimusmenetelmänä oli yhteiskehittäminen, jota toteutettiin yhdessä hanketyöntekijän sekä kohderyhmän kanssa. Kohderyhmää olivat yläkoulun oppilaat sekä henkilökunta.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli lisätä lasten ja nuorten sekä koulun henkilökunnan tietoisuutta sähkötupakasta ja sen haitoista informatiivisen julistekokonaisuuden avulla, ja sen myötä ennaltaehkäistä lasten ja nuorten rikollisuutta ja jengiytymistä. Opinnäytetyön tuloksena oli onnistunut yhteiskehittäminen sekä tarpeeseen valmistettu materiaali hankkeelle. Johtopäätöksenä oli, että opinnäytetyön toteuttaminen oli tarpeellista aiheen ajankohtaisuuden ja siihen liittyvän vähäisen tutkimustiedon vuoksi. Kehitysehdotuksena voisi olla enemmän kohderyhmää osallistavampi tapa toteuttaa yhteiskehittämistä. Tämän avulla voisi saada toteutettua enemmän kohderyhmää tavoittavaa materiaalia.

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Bachelor's degree in social services

Authors: Sanna Niskakangas & Reetta Tölli

Title of thesis: Prevention of youth crime and gang involvement – An informative poster series about e-cigarettes for middle school students

Supervisors: Liisa Seppänen & Marjukka Rasa

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2024

Number of pages: 49 + 2 appendices

The increasing prevalence of youth crime and gang involvement has raised significant concerns in Finland, particularly due to the rise in serious violent crimes among youth. Factors such as substance abuse, mental health challenges, and emerging trends like e-cigarette use among children and adolescents contribute to this issue. The latter has garnered attention due to its impact on health and potential links to deviant behavior.

This thesis was conducted in collaboration with a project focused on preventing youth crime and gang involvement. The study used a practical approach by developing an informative poster series about e-cigarettes, tailored for one middle school in Oulu. The themes of the thesis include youth crime, gang activity, and the health and social implications of e-cigarette use, forming the theoretical framework. The data was compiled from relevant articles, studies, and literature. Co-development served as the primary research method, engaging project staff, secondary school students, and school personnel.

The objective of the thesis was to raise awareness among children and adolescents about the harms of e-cigarettes through informative materials and, consequently, contribute to the prevention of youth crime and gang activity. The outcome was a successful co-development process and the creation of a well-received educational resource for the project. The findings highlight the importance of addressing this timely issue, especially given the limited existing research. Future recommendations include a more participatory approach to co-development, involving the target audience more extensively to create materials that resonate more effectively.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	2
ABSTRACT	3
SISÄLLYS	4
1 JOHDANTO.....	5
2 LASTEN JA NUORTEN RIKOLLISUUDEN JA JENGIYTYMISEN ENNALTAEHKÄISY	7
2.1 Yläkouluikäinen nuori	7
2.2 Nuorten rikollisuus ja jengiytyminen	8
2.3 Nuorten rikollisuuden ja jengiytyksen ennaltaehkäisy	12
2.4 Sähkösavuke ja sen haitat	18
3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	24
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	25
4.1 Toiminnallinen opinnäytetyö.....	25
4.2 Menetelmänä yhteiskehittäminen.....	26
4.3 Yhteistyökumppani.....	26
4.4 Kohderyhmä.....	27
4.5 Opinnäytetyön suunnittelu ja toteutus	28
4.6 Tuotoksen suunnittelu ja toteutus.....	31
5 OPINNÄYTETYÖPROSESSIN ARVIOINTI.....	34
5.1 Yhteiskehittämisen arviointi.....	34
5.2 Julistekokonaisuuden esittely ja arviointi.....	35
5.3 Eettisyyden ja luotettavuuden arviointi	37
6 POHDINTA	40
LÄHTEET	44
7 LIITTEET	50

1 JOHDANTO

Sähkötupakan käyttö eli vapettaminen on lisääntynyt nuorten keskuudessa viime vuosina. Sähkötupakasta käytetään virallisesti nimeä sähkösavuke, mutta puhekielessä sähkötupakka tai vape (englanniksi vaporizer eli höyrystin) ovat yleisempiä. Vuonna 2017 sähkösavukkeen käyttö on ollut Suomessa vielä vähäistä, mutta niin päivittäinen kuin satunnainen käyttö oli jo silloin yleistymässä painotuen nuorempiin ikäryhmiin, nuuskan käyttäjiin sekä ihmisiin, jotka tupakoivat jo ennestään (Aro ym. 2020). Vuoden 2023 Kouluterveyskyselyn mukaan päivittäin sähkötupakkaa käyttävien osuus kaikissa ikäryhmissä kasvoi hieman vuodesta 2021. Kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista pojista seitsemän prosenttia ja tytöistä kuusi prosenttia käytti sähkötupakkaa päivittäin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024a.)

Tupakkatuotteiden ja nikotiininesteiden myynti, muutoin luovuttaminen tai välittäminen alaikäiselle on lailla kiellettyä, eivätkä alaikäiset saa pitää hallussaan tai tuoda maahan tupakkatuotteita tai nikotiininesteitä. Laissa tupakkatuotteella tarkoitetaan myös sähkösavuketta. (Tupakkalaki 549/2016, 53 §, 118 §.) Tällä hetkellä nikotiinittoman sähkösavukkeen tai vape-laitteen hallussapito ei kuitenkaan ole alaikäiselle kiellettyä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024b). Opettajalla tai koulun rehtorilla on kuitenkin oikeus työpäivän aikana ottaa haltuunsa sellainen esine tai aine oppilaalta, joka häiritsee opetusta tai oppimista (Opetushallitus 2024a).

Ylen uutisen mukaan vapettaminen on muoti-ilmiö, jolla nuori voi saada statusta kaveriporukassa. Yläkoulujen rehtorit ja muut nuorten kanssa työskentelevät tahot ovat huomanneet ilmiön yleistymisen. Ylen haastatteleminen nuorten mukaan vapettaminen on ollut alkuun trendivillitys, mutta nykyään suurin osa käyttäjistä on addikteja. Nuorten mukaan siihen osallistutaan kavereiden mukana. He kertovat myös, että osa käyttää sähkötupakassa pelkkää makuainetta ja osa sellaista, mikä sisältää nikotiinia. (Kainulainen 2022.) International Journal of Drug Policy -lehden julkaiseman tutkimuksen mukaan nuoret pitävät sähkötupakointia sosiaalisesti hyväksyttävämpänä ja terveydelle vähemmän haitallisena kuin

tupakan polttoa, sillä esimerkiksi makuaineet ja nikotiinittomat nesteet voivat lisätä käsitystä siitä, että sähkötupakka ei olisi niin haitallinen (Scheffels ym. 2023).

Poliisi on tiedottanut tapauksesta, jossa kahta alaikäistä ja yhtä täysi-ikäistä epäillään laittomien sähkösavukkeiden salakuljetuksesta Suomeen. Ylikomisario Marja Kiiski muistuttaa uutisessa sähkösavukkeiden käytön ja kaupankäynnin vaaroista. Esimerkiksi ulkomailta tuotujen laittomien sähkösavukkeiden tuotesisältöä ei tarkasta kukaan, joten ne voivat sisältää mitä tahansa haitallista tai vaarallista ainetta. Tämän lisäksi laittomien sähkösavukkeiden kaupankäyntitilanteessa on riski joutua väkivaltarikoksen uhriksi. Esimerkkejä rikosnimikkeistä, jotka liittyvät laittomiin sähkösavukkeisiin ovat lievä laiton tuontitavaraan ryhtyminen, tupakan myyntirikos ja salakuljetus. (Poliisi 2024a.) Nämä uutiset sekä *International Journal of Drug Policy* -lehden tutkimus kertovat aiheen ajankohtaisuudesta ja siitä, miten tärkeää on lisätä lasten ja nuorten tietoisuutta sähkötupakan haitoista ja vaaroista sekä siihen liittyvistä lieveilmiöistä.

Tällä toiminnallisella opinnäytetyöllä vastataan sähkötupakoinnin yleistymisen haasteeseen nuorten keskuudessa. Opinnäytetyön tarkoituksena on lisätä lasten ja nuorten sekä koulun henkilökunnan tietoisuutta sähkötupakasta tuottamalla hankkeelle informatiivinen tuotos, jossa on tietoa sähkötupakasta ja sen haitoista. Tuotos tulee esille erään Oulun yläkoulun käytävälle, opettajien huoneeseen sekä myöhemmin nuorisotalolle. Opinnäytetyön tavoitteena on tietoisuutta lisäämällä ennaltaehkäistä lasten ja nuorten rikollisuutta ja jengiytymistä, sillä sähkötupakan ympärille kietoutuu tietynlaista jengiytymistä nuorten keskuudessa ja se voi olla osaltaan lisäämässä heidän rikoskäyttäytymistään.

Oma tavoitteemme tässä opinnäytetyöprosessissa on saada onnistunut yhteistyö toteutettua, tuottaa laadukas informatiivinen juliste tietoisuuden lisäämiseksi ja sitä kautta ennaltaehkäistä lasten ja nuorten rikollisuutta ja jengiytymistä. Tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen on yksi sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetensseista (Suomen ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutuksen verkosto 2023). Tämän myötä tavoitteenamme on myös oman tutkimuksellisen kehittämis- ja innovaatio-osaamisen lisääminen sekä oman ammatillisen osaamisen kehittäminen muillakin sosiaalialan kompetenssien osa-alueilla.

2 LASTEN JA NUORTEN RIKOLLISUUDEN JA JENGIYTYMISEN ENNALTAEHKÄISY

2.1 Yläkouluikäinen nuori

Opinnäytetyön kohderyhmään kuuluvat yläkouluikäiset nuoret. Peruskoulu on 7–16-vuotiaille lapsille ja siihen kuuluu 1.–9. -vuosiluokat. Yläkouluun kuuluu 7.–9. -vuosiluokat eli yläkouluikäiset nuoret ovat 12–16-vuotiaita. (Opetushallitus 2024b.) Nuoruus voidaan jakaa eri vaiheisiin: varhaisnuoruuteen sekä keski- ja jälkinuoruuteen. Varhaisnuoruus käsittää ikävuodet 12, 13 ja 14. Silloin on tyypillistä, että keho muuttuu, tunteet kuohuvat ja vanhemmista irrottautuminen alkaa. Se voi näkyä riitelynä, vetäytymisenä tai uhmana. Nuoruudessa nuoren seksuaalisuus alkaa heräämään ja nuori etsii omaa seksuaalisuuttaan. Keskinuoruudessa (15–17 vuotta) ja jälkinuoruudessa (18–22 vuotta) pahin kuohunta on alkanut väistymään ja nuori alkaa totuttelemaan uuteen kehoonsa. Tunne-elämä, ajattelu, toiminnanohjaus ja syy-seuraussuhteet kehittyvät, ja nuori alkaa hahmottamaan asioiden seurauksia sekä ennakoimaan tapahtumia entistä paremmin. (Korhonen 2021.)

Nuori etsii omaa identiteettiään, joten hämmennys, mielialojen vaihtelu, erilaiset kokeilut ja jyrkät mielipiteet ovat yleisiä. Kun nuori alkaa vähitellen löytämään omaa identiteettiään, hän pystyy olemaan oma itsensä muiden joukossa ja hänelle muodostuu kyky läheisyyteen, uskollisuuteen ja solidaarisuuteen. Jos identiteetti ei pääse kehittymään onnistuneesti, voi nuoresta tulla eristäytynyt ja epätoivoinen. Kaverisuhteet ovat nuorille merkityksellisiä, sillä niiden avulla nuori pystyy peilaamaan muiden hyväksyntää. Nuoruusiässä tapahtuu yleensä vanhemmista irrottautumista, jolloin kaverit ovat entistäkin tärkeämpiä nuoren elämässä. (Korhonen 2021.) Hyvin usein käytöshäiriöiset ja rikollisuuteen taipuvat nuoret hakeutuvat toistensa seuraan ja viettävät aikaa yhdessä. Lisäksi kaveriryhmien epäsosiaalisuus lisää nuorten rikollisuutta. Usein niin sanotut tavalliset nuoret välttävät käytöshäiriöisiä ja rikollisuuteen taipuvaisia nuoria, mikä lisää entisestään sen todennäköisyyttä, että epäsosiaaliset nuoret muodostavat omia kaveriryhmiä. (Pulkkinen ym. 2023, 234.)

Nuoruus on mahdollisuus, mutta toisaalta riskialtis elämänvaihe. Osalle nuorista nuoruusiässä saattaa tapahtua merkittävä kehityksellinen käänne, jolloin lapsuusiän kielteinen kehitys kääntyy myönteiseksi kehitykseksi. Osalle nuorista taas kasaantuu nuoruusiässä paljon ongelmia, josta seuraa henkistä pahoinvointia tai ulkoista häiriökäyttäytymistä. (Pulkkinen ym. 2023, 228.) Tällöin erilaiset mielenterveysongelmat voivat alkaa, ja unihäiriöt sekä ongelmat vuorokausirytmisissä ovat yleisiä sekä mieliala- ja ahdistuneisuusongelmat lisääntyvät. Lisäksi nuoresta voi tulla epäsosiaalinen ja erilaisten päihteiden kokeilu ja käyttö saattaa alkaa. Osa nuorista voi hakea hyväksyntää erilaisista jengeistä ja osa taas voi vetäytyä sosiaalisista kontakteista. (Korhonen 2021.)

2.2 Nuorten rikollisuus ja jengiytyminen

Rikollisuus on uhka nuoren hyvinvoinnille ja usein ilmiöön liittyy myös päihteet. Nuoren haasteet perhe-elämässä ja terveydessä sekä heikko asema koulutuksessa, vapaa-ajalla tai työelämässä ovat usein yhteydessä nuoren toistuvaan rikollisuuteen. Rikoksia tekevä nuori voi myös joutua muita useammin rikoksen uhriksi. Nuoret, jotka ovat syyllistyneet toistuvasti rikoksiin, ovat vaarassa syrjäytyä ja saada siitä pysyvän leiman, minkä seuraukset voivat jatkua läpi elämän. Nuoren asuinpaikan ja vertaisryhmien on havaittu olevan yhteydessä rikoksiin. Jos nuorella on rikosmyönteinen kaveripiiri, voi se heikentää nuoren itsekontrollia, aiheuttaa painetta ja madaltaa kynnystä epäsosiaaliseen käytökseen. Kansainvälisissä tutkimuksissa onkin havaittu rikoksia tekevän kaveripiirin ennustavan vahvasti nuoren rikoskäyttäytymistä. (Haikkola ym. 2019, 17–18.) Vaikka pitkällä aikavälillä nuorten rikoskäyttäytyminen Suomessa on vähentynyt, on viime vuosina erityisesti alle 15-vuotiaiden rikosepäilyjen määrä kasvanut huomattavasti ja ne keskittyvät pienelle ryhmälle nuoria, jotka tekevät vakavia rikoksia toistuvasti. Nuorten väkivaltarikollisuuteen sisältyy uusia ilmiöitä, kuten tekojen kuvaamista ja jakamista sosiaalisessa mediassa, uhrin nöyryyttämistä sekä teräaseiden käyttöä. (Oikeusministeriö 2024.)

Valtaosa nuorten lainvastaisista teoista on ajattelemattomuutta, elämyshakuisuutta, seurausten ymmärtämättömyyttä tai ryhmäpaineen vuoksi tehtyjä tekoja. Kun puhutaan nuorisoriikollisuudesta, puhutaan teoista, jotka ovat lainvastaisia,

kuten liikenne rikkomuksia, näpistyksiä, varkauksia, vahingontekoa ja väkivaltaa. Väkivaltaakin voi olla monenlaista, kuten uhkaavia sanoja tai satuttavia iskuja. Rikosnimikkeeksi käännettynä nämä olisivat laittomia uhkauksia, kunnianloukkauksia, pahoinpitelyjä tai ryöstöjä. (Turkka & Saarholm 2023, 30–31.) Nuorisorikollisuuden taustalla on hyvin usein toisiinsa kietoutuvia ongelmia kuten päihitteet, oppimisvaikeudet ja mielenterveyden ongelmat (Alanko ym. 2023, 43).

On normaalia, että jossain vaiheessa elämää mielenterveys kuormittuu ja henkinen pahoinvointi lisääntyy tilapäisesti. On kuitenkin tärkeää, että mielenterveyden häiriöt tunnistetaan ja niihin annetaan oikeanlaista hoitoa. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2023.) Sekä sisäänpäin että ulospäin suuntautuvat oireet muodostavat mielenterveyshäiriöiden perustan. Kun puhutaan sisäänpäin suuntautuneesta oireilusta, puhutaan mielialan ja tunne-elämän ongelmista. Ulospäin suuntautuvalla ongelmakäyttäytymisellä tarkoitetaan käyttäytymisen säätelyn ongelmia, aggressiivisuutta ja rikollisuutta. On todettu, että lapsuuden aikaisista temperamentti- ja persoonallisuustyypistä etenkin impulsiivisuus, heikko tahdonalainen säätely sekä alikontrolloiva temperamenttityyppi ovat riskitekijöitä nuoruudenaikaisille käyttäytymishäiriöille, aggressiivisuudelle ja rikollisuudelle. Lapsuudella ja kasvu-ympäristöllä on myös suuri merkitys nuoruusikäen ja siellä tapahtuviin asioihin. Esimerkiksi perheen kasvatustyyli, puutteellinen vanhemmuus, perheväkivallan näkeminen, lapsuuden aikainen fyysinen hyväksikäyttö ja vanhempien avioero vaikuttavat voimakkaasti nuoruuteen. Toisaalta rakentava vanhemmuus, esimerkiksi vanhemman emotionaalinen lämpimyyden, voi suojata lasta esimerkiksi avioerotilanteissa. (Pulkkinen ym. 2023, 228, 234.)

Ihmisen elämänkaarella nuoruus on aikaa, jolloin rikollisuutta esiintyy eniten. Korkeimmillaan rikoksista epäiltyjen osuus Suomessa on 18-vuotiailla ja vain pieni osa jatkaa rikoksia aikuisiällä. Vaikka kyselyiden ja viranomaistilastojen perusteella nuorten rikoskäyttäytyminen on vähentynyt huomattavasti viime vuosikymmenten aikana, toistuva rikollisuus kasaantunut pienelle osalle nuoria. (Haikkola ym. 2019, 11,15.) Tämä positiivinen kehitys on kuitenkin viime vuosien aikana pysähtynyt, ja viranomaisten tietoon on tullut lisääntyvässä määrin vuoden 2015 jälkeen erityisesti alle 15-vuotiaiden tekemiä rikoksia ja pahoinpitelyitä. Merkittävä kasvua havaittiin perusmuotoisissa pahoinpitelyissä, joiden määrä nousi

viiden vuoden ajanjaksolla yli 1800 rikosepäilystä lähes 3500 rikosepäilyyn. Suhteellisesti eniten ovat lisääntyneet törkeät ryöstöt sekä henkirikokset ja niiden yritykset. (Alanko ym. 2023, 28.)

Nuorisrikollisuuden, etenkin ryöstö- ja pahoinpitelyrikoksien, kasvu on näkynyt viimevuosina uutisoinnissa. Tämä ilmiö on nähtävissä myös Tilastokeskuksen rikos- ja pakkokeinotilaston vuotta 2022 kuvaavissa luvuissa. Esimerkiksi vuonna 2022 selvitettyissä ryöstörikoksissa alle 15-vuotiaita epäiltyjä oli 269, määrä kasvoi edelliseen vuoteen verrattuna 136 prosenttia, kun taas 15–17-vuotiaiden epäiltyjen määrä kasvoi lähes 58 prosenttia. Huomioitavaa on se, että näissä tilastoissa on huomioitu vain poliisin selvitetyn merkitsemistä rikoksista epäillyt. Pahoinpitelyjen kohdalla nämä kasvuprosentit eivät ole yhtä merkittäviä, muun muassa alle 15-vuotiaiden epäiltyjen määrä kasvoi 23 prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna. Kokonaisuudessaan alle 15-vuotiaiden epäiltyjen määrä pahoinpitelyissä on ollut jyrkässä kasvussa vuoden 2015 jälkeen. (Haapakangas & Kaakinen 2023.)

Viimeisimmässä, vuoden 2023, kouluterveyskyselyssä tulee ilmi maailmanlaajuisen sähkötupakkailmiö. Tähänkin liittyy järjestäytyntä rikollisuutta, kiristystä, laittomia uhkauksia ja pakottamista. Lisäksi sähkötupakan aiheuttama nikotiinikoukku voi johtaa lapsen ja nuoren tekemään rikoksia. (Hyttinen, 2023.) Tilastojen mukaan suurin osa nuorista kokeilee päihteitä ainakin kerran tai kaksi, joista ensimmäiset kokeilut tehdään yleensä 10–15-vuotiaana. Nykyään 8.- ja 9.-luokkalaisista vajaa kahdeksan prosenttia käyttää jotain tupakkatuotetta tai sähkötupakkaa päivittäin. (Pulkinen ym. 2023, 235.) Sähkötupakan päivittäinen käyttö peruskouluikäisten keskuudessa on jo jopa yleisempää kuin tupakointi tai nuuskaaminen. Koska lapsien on hankala saada tuotteita Suomesta laillisesti, joutuvat he ostamaan tuotteen kavereiltaan tai tuntemattomilta nuorilta. Tämä johtaa siihen, että heiltä otetaan tuotteista isompaa hintaa kuin hankintahinta on ollut. Tästä syntyy velkoja ja niitä saatetaan periä väkivalloin. (Hyttinen 2023.)

Nuoruusiässä vertaisvaikutteiden merkitys korostuu ja nuoret tekevät rikoksia tyypillisesti yhdessä muiden kanssa. Tällöin rikokset ovat myös keskimäärin väkivaltaisempia ja vakavampia kuin yksin tehdyt rikokset. (Haapakangas & Kaakinen 2023.) Nuorten ryhmässä tekemät rikokset eroavat niin kutsutusta

jengiytymisestä tai katujengeistä (Turkka & Saarholm 2023, 154). Nuoret, jotka kuuluvat rikoksia tekeviin ryhmiin, voivat kuitenkin päätyä mukaan järjestäytyneempiin jengeihin (Haapakangas & Kaakinen 2023). Rikoslaisissa määritellään, että järjestäytynyt rikollisuus on vähintään kolmen henkilön ryhmässä tehtyjä vakavia rikoksia (Poliisi 2024b). Järjestäytyneen rikollisuuden jengille on tyypillistä toiminnan jatkuvuus ja kesto, lisäksi jäsenet ovat hyvin tietoisia siitä, että he muodostavat oman ryhmänsä. He voivat käyttää erilaisia tunnusmerkkejä, logoja ja nimeä, mutta ei välttämättä aina. Katujengeille tyypillistä on katuorientaatio, eli heidän tarkoituksenaan on näyttää rikollista toimintaa esimerkiksi asuinalueilla ja julkisissa tiloissa aiheuttaen pelkoa muille asukkaille ja ohikulkijoille. (Turkka & Saarholm 2023, 154–155.)

Katujengit hakevat näkyvyyttä, kilpailevat ja keräävät mainetta myös sosiaalisessa mediassa. Katujengeille on tyypillistä laittomat teot ja väkivallan käyttö. Heille rikoksen tekemiseen liittyy hyvin vahvasti väkivalta, ja he ovatkin uhka yleiselle turvallisuudelle sekä ovat omiaan aiheuttamaan turvattomuuden tunteen sivullisille. (Turkka & Saarholm 2023, 155.) Katujengejä ei rikoslaisissa ole erikseen määriteltä, mutta tuomio voi silti koventua, mikäli henkilö on katujengin jäsen (Poliisi 2024c). Katujengeille on tyypillistä jengien välinen kilpailu tai kosto sekä jengin sisäinen väkivalta, kuten sääntöä rikkoneiden rankaisu. Jengiytymiseen liittyy myös alueellisuuden ja etnisyyden elementit. Usein katujengien jäsenillä on etninen tai maahanmuuttajatausta. Ne aiheuttavatkin eniten keskustelua niistä syistä, miksi jengeihin liitytään. Tutkimuksissa ei ole kuitenkaan havaittu suoranaista yhteyttä siihen, mikä osoittaisi etnisyyden olevan syynä rikoksiin ryhtymiseen ja jengeihin liittymiseen. Tutkimusten mukaan vähemmistöryhmiin kuuluvien nuorten taustalla on muihin verrattuna enemmän muita riskitekijöitä kuten syrjintää tai pienituloisuutta. (Turkka & Saarholm 2023, 155.)

Nuorten ryhmissä tekemät rikokset ovat olleet viime vuosina pääkaupunkiseudulla muuta maata yleisempiä. Kun Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla on ollut viime vuosina hieman yli kaksi epäiltyä tekijää rikostapausta kohden, muualla Suomessa epäiltyjä on ollut noin 1,5 rikostapausta kohden. Korkeammalla epäiltyjen määrän keskiarvolla viitataan suurempaan tekijäjoukkoon. Samassa rikostapauksessa voi olla useita eri ikäisiä tekijöitä ja useita eri rikoksia sekä rikostapauksia.

Alaikäiset voivat myös olla osallisina aikuisten tekemissä rikoksissa. Lisäksi ryhmissä tehdyissä rikoksissa esiintyy hieman enemmän maahanmuuttajataustaisia rikoksentehtäjiä. Jos pahoinpitelyrikkoksen yhteydessä tutkitaan muita siihen ajallisesti tai sijainnin perusteella liittyviä rikoksia, puhutaan liitännäisrikollisuudesta, joka on laajentunut alle 15-vuotiailla. Pahoinpitelyjen yhteydessä on esiintynyt esimerkiksi näpistyksiä, varkauksia, ryöstöjä, laittomia uhkauksia, identiteettivarkauksia sekä vapaudenriistoja. (Haapakangas & Kaakinen 2023.)

Viime vuosina rikostilastoissa on ilmennyt nuorten rikosten törkeysasteen nousu. Keveämpien rikosten osuus on vähentynyt, mutta törkeämpien rikosten osuus on noussut osittain merkittävästikin. Lisäksi julkisilla paikoilla tehdyt pahoinpitelyt ovat lisääntyneet. Osittain voidaan pitää mahdollisena, että rikosten nousun määrä johtuu siitä, että rikokset tulevat aikaisempaa paremmin poliisin tietoon. Suomessa lastensuojelulaki (1302/2014) muuttui vuonna 2015. Tämän myötä ilmoitusvelvollisuutta laajennettiin tilanteissa, joissa on syytä epäillä lapsen henkeen ja terveyteen kohdistunutta rikosta. (Haapakangas & Kaakinen 2023).

2.3 Nuorten rikollisuuden ja jengiytymisen ennaltaehkäisy

Nuorten rikollisuuden ja jengiytymisen ehkäisy ei ole yksiselitteistä. Pohjalle tarvitaan tutkimusta ja tietoa sekä ymmärrystä ja resursseja. Usein puhutaan varhaisesta puuttumisesta ja sen tärkeydestä. Se onkin tutkimuksissa havaittu kustannustehokkaammaksi kuin se, että korjataan viimesijaisissa palveluissa niitä jälkiä, joita palvelurakenteiden väliin pudonneet ihmiset tuottavat. (Turkka & Saarholm 2023, 21.)

Lasten ja nuorten rikollisuutta ja jengiytymistä ennaltaehkäistään Suomessa eri keinoin. Valtioneuvosto on laatinut toimenpideohjelman, jolla ehkäistään ja torjutaan nuoriso- ja jengirikollisuuden lisääntymistä. Ohjelma sisältää toimia muun muassa rikoskierteen katkaisuun, rikosten selvittämiseen, rangaistusten kiristämiseen ja rikosvastuun toteutumiseen. Esimerkiksi viranomaisten välinen tietojenvaihdon helpottaminen sekä tutkimuksen ja alueellisen työn kehittäminen kuuluvat ohjelman toimiin. Myös hyvinvointialueille, kunnille ja järjestöille rikoksia ehkäisevien ja rikoskierteestä irrottautumista tukevien käytäntöjen jakaminen sekä

viranomaisten ehkäisevien toimien kehittämisen rahoittaminen sisältyvät ohjelmaan. (Oikeusministeriö 2024.)

Suomalainen peruskoulu on ollut kansallinen ylpeyden aiheemme, jonka on nähty tasaavan kotitaustasta johtuvia eroja sekä torjuvan eriarvoistumista. Parhaimmillaan peruskoulu on merkittävä suojaava tekijä lapsen ja nuoren elämässä, mutta kasvava osa oppilaista kohtaa kuitenkin koulutiellään moninaisia vaikeuksia ja ongelmia, jotka näkyvät erinäisenä oireiluna ja vaikuttavat nuoren elämään monitasoisesti sekä johtavat syrjäytymisvaaraan. (Turkka & Saarholm 2023, 91.) Koulun sosiaalityö on osaltaan edistämässä opiskelijoiden sosiaalista kasvua, arjen sujumista, toimintakykyä sekä vuorovaikutussuhteita. Kuraattori yhteistyössä eri tahojen kanssa toteuttaa koulun ja oppilaitosten sosiaalityötä erilaisilla tukitoimilla kuten keskusteluilla oppilaiden kanssa ja luokkatyöllä yhdessä opettajien kanssa. Myös tapaamiset vanhempien kanssa, opettajakonsultaatiot, verkostojen kokoaminen ja koulun yleiseen toimintaan vaikuttaminen sekä seuranta ovat tukitoimia, joista kuraattori vastaa. (Gråsten-Salonen & Mehtiö 2017, 362.)

Ymmärretyksi ja kuulluksi tuleminen on ihmisen perustarve ja edellytys kohtaamisen kokemukselle. Kun lasta ja nuorta kasvatetaan ja opetetaan elämään yhteiskunnan normien mukaisesti, on heitä tärkeä ymmärtää, tai mikäli aina ei pysty ymmärtää, on tärkeää yrittää tavoittaa kokemus, joka kulloinkin tilanteeseen osallisilla henkilöillä syntyy. (Turkka & Saarholm 2023, 217.) Kuraattorin yksilöllisissä tukikeskusteluissa lapset ja nuoret tulevat kuulluiksi, kun he saavat puhua siellä heille tärkeistä asioista, ja käydä läpi tunteitaan ja ajatuksiaan rauhallisessa tilanteessa aikuisen kanssa (Gråsten-Salonen & Mehtiö 2017, 369).

Koska esimerkiksi sähkötupakkailmiö on noussut merkittävästi lasten ja nuorten keskuudessa, ja on yhteydessä nuorisorikollisuuteen, on hyvä päihdekasvatus tärkeä osa nuorisorikollisuuden ja jengiytymisen varhaista ennaltaehkäisyä. Perusopetuksella on tässä merkittävä rooli ja muun muassa terveystiedon opetuksen keskeinen tehtävä on oppilaan ja opiskelijan monipuolisen terveysosaamisen kehittäminen. Yläkouluikäisille terveystietoa opetetaan omana aineenaan. Terveystiedon opetuksessa on monia päihdekasvatuksen sisältöjä: minäkuvan ja itsetuntemuksen rakentumisesta, tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelusta,

itsensä arvostamisesta, mielen hyvinvoinnin edistämisestä sekä riippuvuuksien, päihteiden ja niiden käytön ehkäisyn sisältöihin. Opetuksen tavoitteena on myös ohjata oppilasta ymmärtämään sekä tunnistamaan valintojaan, pohtimaan voimavarojaan sekä arvioimaan kriittisesti terveyteen ja sairauteen liittyviä arvoja ja normeja. (Opetushallitus 2024c.) Kuraattorit voivat järjestää koulussa luokka- ja ryhmähavainnoiteja, ja rakentaa jonkin ajankohtaisen aiheen tai teeman ympärille ryhmän, jossa keskustellaan oppilaiden kanssa kyseisestä teemasta. Kuraattori voi vetää ryhmää yhdessä työparin, kuten psykologin tai terveydenhoitajan kanssa. Kuraattori voi myös pitää oppitunteja luokille esimerkiksi päihteiden käytöstä. (Gråsten-Salonen & Mehtiö 2017, 370–371.)

On tärkeää, että perusopetuksen päätösvaiheessa nuoren elämässä ollaan aktiivisesti mukana. Perusopetuksen loppuun saattaminen tai jatko-opintoihin hakeutuminen saattaa olla oppilaalle hetkellisesti toisarvoista, jos elämässä on samanaikaisesti käynnissä rikoskäsittely. On hyvin tärkeää, että tässä nivelvaiheessa ollaan mukana ja pyritään yhdessä löytämään vaihtoehtoja jatko-opinnoille ja niiden löytymiselle. Nivelvaiheessa sovitaan niin oppilaan, hänen huoltajiensa, opettajien kuin tulevan oppilaitoksenkin kanssa riittävän tuetusta alusta uudessa oppimisympäristössä. (Turkka & Saarholm 2023, 229.) Myös koulun sosiaalityön ja kuraattorin työskentely opiskelijan kanssa hänen koulunkäyntinsä nivelvaiheissa on tärkeää, jotta turvataan opiskelijalle onnistunut koulupolku. Kuraattori on mukana suunnittelemassa nivelyöskentelyn rakenteita ja osallistuu nivelyöskentelyyn. Etenkin toiselle asteelle siirryttäessä pyritään varmistamaan nuorelle hänen tarvitsemansa tukitoimet. (Gråsten-Salonen & Mehtiö 2017, 368, 372.)

Lastensuojelulla on ollut merkittävä rooli lasten ja alaikäisten rikoksiin puuttumisessa. Lastensuojelun asiakkuus alkaa, kun sosiaalityöntekijä toteaa palvelutarpeen arvioinnin perusteella, että kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät riittävästi turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä, lapsi käyttäytymisellään vaarantaa kehitystään tai terveyttään ja lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. (Turkka & Saarholm 2023, 254.) Lastensuojelun monialaiseen kehittämiseen kohdennettiin erillinen valtionavustus vuosille 2020–2022. Tämän myötä viidessä alueellisessa hankkeessa työskenneltiin lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja nuorten hyväksi ja pyrittiin edistämään oikeutta laadukkaaseen

koulutukseen sekä yksilölliseen tukeen ja hoitoon. Näihin tavoitteisiin pyrittiin pääsemään varmistamalla systemaattisen yhteistoiminnan sujuminen lastensuojelun ja opetustoimen sekä mielenterveys- ja päihdepalvelujen välillä. (Alanko ym. 2023, 38.)

Jalkautuva nuorisotyö yhdessä monialaisen yhteistyön kanssa on merkittävässä roolissa nuorten rikosten ehkäisyssä. Mitä aikaisemmin nuoren haastava tilanne tunnistetaan ja häntä tuetaan, sen parempi lopputulema todennäköisesti on (Alanko ym. 2023, 46.) Jalkautuvassa nuorisotyössä kohdatut nuoret voivat anonyymisti kertoa itsestään juuri ne asiat, jotka haluavat, värittää niitä isollakin kynällä tai jopa muuttaa niitä päivittäin. Heidän henkilöisyytensä selviää kuitenkin akuutissa puuttumistilanteessa tehtävässä yhteistyössä tai nuoren kokiessa selaista luottamusta, että hän avautuu ja paljastaa tietojaan nuorisotyöntekijälle. Silloin nuori on usein valmis vastaanottamaan tukea. Jalkautuvan nuorisotyöntekijän kanssa voi työskennellä yhdessä muun muassa poliiseja, sosiaaliohjaajia tai muita tietyn kohderyhmän asiantuntijoita. Nuoren kanssa on tärkeää luoda luottamuksen siltoja tarvittaviin palveluihin ja kulkea nuoren rinnalla tarvittava matka. Jos jalkautuva työ onnistuu korjaamaan menetetyn luottamuksen aikuisiin, on mahdollisuus saada nuori kiinnittymään uudestaan palveluiden piiriin sekä esimerkiksi motivoitumaan opiskelusta. (Turkka & Saarholm 2023, 247–248.) Monialainen kuntien rajatkin ylittävä yhteistyö on nuorisotyön näkökulmasta keskeisessä roolissa suhteessa siihen, miten haastaviin tilanteisiin voidaan puuttua, miten niissä tilanteissa voidaan edetä ja miten voidaan tarjota tukea nuorten haasteisiin (Alanko ym. 2023, 46).

Ankkuritoiminta on luotu lisäämään lasten ja nuorten hyvinvointia, ennaltaehkäisemään nuorisoriikollisuutta sekä tukemaan alkaneen rikoskierteen katkaisemista. Ankkuritoimintaa toteutetaan tiimeissä, joihin kuuluvat asiantuntijat sosiaalitoimesta, terveystoimesta, nuorisotoimesta ja poliisista. Jokaisella poliisilaitoksella on omat ankkuritiiminsä. (Poliisi 2024d.) Jotta nuoren haastavassa elämäntilanteessa pystytään olla tukena, ankkuritiimi tapaa nuoren sekä hänen perheensä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tarpeen tullen heidät ohjataan muun tarpeellisen avun tai tuen piiriin. Työ on tiivistä yhteistyötä myös koulujen ja oppilaitosten kanssa. Suurin osa nuorista ohjautuu toimintaan poliisin kautta,

seuraavaksi eniten koulun ja oppilaitoksen sekä sosiaalitoimen kautta. Toiminta on vaikuttavaa ja tutkimuksissa on tullut ilmi, että ankkuritoiminnassa mukana olleilla nuorilla oli verrokkeihinsa nähden pienempi riski olla uudestaan epäilty rikoksesta seuraavan vuoden aikana. Ankkuritoiminnan on huomattu ehkäisevän tulevaa rikollista käyttäytymistä paremmin kuin rikosepäily ja sen jälkeinen rikosprosessi. (Alanko ym. 2023, 46–47.)

Lainsäädäntö on yhtenä tukena vaikuttamassa nuorisorikollisuuden ehkäisyyn ja nuorten kasvuolojen vahvistamiseen. Opetus- ja kulttuuriministeriö on vastuussa Suomen nuorisopolitiikasta, mutta silti melkein jokaisella ministeriöllä on keskeinen rooli nuorten hyvinvoinnin edistämässä. Nuorisolaki, lastensuojelulaki ja sosiaalihuoltolaki edellyttävät esimerkiksi alueellista yhteistyötä. Nuorisolain (1285/2016) mukaan kunnalla on oltava nuorten ohjaus- ja palveluverkosto paikallisten viranomaisten monialaisen yhteistyön kehittämistä ja suunnittelua varten. Sen tehtävä on koota muun muassa tietoja nuorten kasvu- ja elinoloista päätöksenteon tueksi sekä edistää nuorille suunnattujen palveluiden yhteensovittamista ja tiedonvaihdon sujuvuutta. (Alanko ym. 2023, 34–35.) Lastensuojelulaissa säädetään lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmista. Sen mukaan kunnan tai useamman kunnan yhdessä tulee laatia lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi kunnan tai kuntien toimintaa koskeva suunnitelma. Tämä hyväksytään kunkin kunnan kunnanvaltuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. Se sisältää tiedot muun muassa nuorten hyvinvoinnin tilasta sekä kasvuoloista ja yhteistyön järjestämisestä eri viranomaisten sekä lapsille ja nuorille palveluja tuottavien yhteisöjen ja laitosten välillä. (Lastensuojelulaki 417/2007 3:12.1 §.) Sosiaalihuoltolaki velvoittaa hyvinvointialueita ja kunnan viranomaisia yhteistyössä edistämään ja seuraamaan erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvointia sekä poistamaan epäkohtia ja ehkäisemään niiden syntymistä (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 2:8.1 §).

Hyvinvointialueiden muodostumisen myötä lastensuojelulaissa määrätään hyvinvointialueita laatimaan lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi hyvinvointialueen toimintaa koskeva alueellinen lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, jonka tulee sisältää esimerkiksi tiedot alueen toimista ja palveluista, jotka edistävät lasten ja nuorten hyvinvointia sekä ehkäisevät lasten ja nuorten ongelmia

(Lastensuojelulaki 417/2007 3:12.3 §). Esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen Pohteen laatimassa Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa lastensuojelun tavoitteena on ennaltaehkäisevien ja perustason palveluiden vahvistaminen sekä lasten ja perheiden tarvitseman tuen oikea-aikaistaminen kotiin tai arjen ympäristöihin, jotta raskaimpia palveluita käyttävien nuorten osuus vähenisi ja koettu hyvinvointi kasvaisi. Tällä varmistettaisiin myös lapsille ja nuorille paremmat mahdollisuudet kuntoutumiseen. (Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue 2024a, 11.)

Pohteella on käytössä perhekeskusmalli, jossa toimii moniammatillisessa yhteistyössä lapsiperheiden sosiaali- ja terveydenhuolto palvelut sekä kuntien, järjestöjen ja seurakuntien palvelut. Esimerkiksi koulu- ja opiskeluterveydenhuolto, kuraattori- ja psykologipalvelut sekä lapsiperheiden terapia- ja kuntoutuspalvelut kuuluvat lapsiperheiden sosiaali- ja terveystalouteen. Suunnitelman mukaan Pohteella käytetään yhteisövaikuttavuusmallin toimintaperiaatteita ja toimitaan systeemillä työotteella, minkä avulla tuetaan lasten ja nuorten ongelmien ennaltaehkäisyä, oikea-aikaisen palvelun saamista sekä toiminnan jatkuvuutta. (Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue 2024b, 14.)

Opiskeluhooltoon kuuluu niin ennaltaehkäisevä yhteisöllinen opiskeluhoolto kuin yksilökohtainen opiskeluhoolto. Yhteisölliseen opiskeluhooltoon kuuluu esimerkiksi yhteisöllinen toiminta, turvallisuutta edistävät toimenpiteet sekä kodin ja opilaitoksen välinen yhteistyö. Yksilökohtaisen opiskeluhoollon kautta edistetään opiskelijoiden terveyttä, hyvinvointia sekä ennaltaehkäistään ongelmien syntymistä. Tuen tarve on tärkeää tunnistaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta lapset ja nuoret saavat tukea oikea-aikaisesti. Opiskeluhoollon saatavuus ja laatu tulee turvata. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2024.) Pohteen Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman liitteessä Opiskeluhoollon suunnitelmassa 13–18-vuotiaiden hyvinvointiin liittyvistä asioista Oulun alueella nousee esiin huoli niin nuorten mielenterveysongelmien kasvusta, päihteiden käytöstä kuin väkivallasta ja myönteisestä asenteesta sitä kohtaan. Tämän myötä voimavarojen suuntaamisen tarpeita ovat Oulussa ennaltaehkäisevä työ, kodin ja koulun yhteistyön vahvistaminen, lasten ja nuorten tunne- ja turvataitojen vahvistaminen sekä mielenterveyden tukeminen. Lisäksi perustuen rakenteita tulee vahvistaa, ja

yhteisöllisen opiskeluhuollon rakenteiden tulee olla yhdenmukaisia ja tasalaatuisia. (Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue 2024c, 5–13.)

Sekä poliisilaki että kuntalaki ovat osaltaan vaikuttamassa nuorisoriikollisuuden ehkäisemiseen (Alanko ym. 2023, 35–36). Poliisilain mukaan poliisin tehtävänä on ennalta estää, paljastaa, selvittää ja saattaa syyteharkintaan rikoksia. Näistä suoriutuakseen poliisi toimii yhteistyössä muiden viranomaisten sekä yhteisöjen ja asukkaiden kanssa. (Poliisilaki 872/2011 1:1.1 §.) Kuntalaki taas velvoittaa kunnanhallituksen asettamaan nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi nuorisovaltuuston. Nuorisovaltuustolle annetaan mahdollisuus vaikuttaa asioissa, joilla on merkitystä asukkaiden terveyteen, opiskeluun, hyvinvointiin, elinympäristöön, asumiseen, liikkumiseen tai muihin asioihin. (Kuntalaki 410/2015 5:26.1.2 §.)

2.4 Sähkösavuke ja sen haitat

Sähkösavuke eli sähkötupakka on akulla tai paristoilla toimiva laite, joka höyrystää erilaisia nesteseoksia keuhkoihin hengitettäväksi höyryksi. Nesteet ja höyry sisältävät useita haitallisia aineita ja sen käyttö on haitallista käyttäjälle sekä heille, jotka altistuvat aerosoleille passiivisesti. Nikotiinipitoisuus vaihtelee sähkötupakassa. Osa nesteistä sisältää nikotiinia, mutta osassa ei ole nikotiinia ollenkaan (Aro 2022). On silti huomattu, että joissain sähkötupakoissa on havaittu nikotiinia, vaikka olisi mainittu, että tuote on nikotiiniton (World Health Organization 2024). Nesteen ja makuaineen mittasuhte vaihtelee eri tuotteissa ja myös höyrytyksen voimakkuus ja käyttötapa voivat vaihdella. Sähkösavukenesteitä myydään valmiina, mutta käyttäjät voivat myös itse sekoittaa omia yhdistelmiä eri raaka-aineista. (Aro 2022.) Markkinoille on viime vuosina tullut uudentyyppisiä vape-laitteita, joilla tarkoitetaan yleensä nikotiinitomia sähkösavukkeen kaltaisia kertakäyttölaitteita. Laitteen neste voi riittää jopa tuhansiin käyttökertoihin ja kun neste loppuu, laite heitetään pois. Laitteet ovat vaikeasti kierrätettävää jätettä ja väärin kierrätettyinä niiden sisältämät kemikaalit voivat valua ympäristöön. Nämä vape-laitteet on suunnattu nuorille käyttäjille ja siksi ne ovatkin hyvin houkuttelevia ulkonäöltään ja tuoksuiltaan. Vape-laite voi olla esimerkiksi korostustussin, kuulokekotelon, lelun tai jonkin sarjakuvahahmon näköinen. Eri väriset leikkisät

ulkoasut ja makeat tuoksut voivat saada nuoret ajattelemaan, että vapettaminen on harmitonta, sillä laitteet eivät näytä, haise tai maistu tupakalta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024c.)

Sähkösavuke ei sisällä tupakkaa eikä siinä tapahdu palamisreaktiota. Sähkösavukenesteet sisältävät propyleeniglykolia tai glyserolia, aromeja ja yleensä myös nikotiinia. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024d.) Sähkösavukkeet siirtyivät tupakkalainpiiriin vasta vuonna 2012, sillä ensin ne luettiin lääkevalmisteiksi. Tupakkalain piiriin siirtymisen myötä myös markkinointi kiellettiin. Savukenesteitä sai kuitenkin tilata kolmen kuukauden annoksen verran ETA- eli Euroopan talousalueelta. Vuonna 2016 uudistettu tupakkalaki kuitenkin linjasi, että perinteisiä savukkeita koskevat käyttö-, markkinointi- ja myyntisäädökset tulevat koskemaan yleensä myös sähkösavukkeita. Sähkösavukkeita ei saa esimerkiksi käyttää niissä paikoissa, joissa tupakointikin on kiellettyä. Nykyään nikotiinesteiden myynnin tulee olla luvanvaraista, sähkösavukkeita ei saa markkinoida ja tuotteiden esilläpito vähittäismyymäläpisteissä on kiellettyä. Sähkösavukkeita ei myöskään saa myydä internetissä tai etänä, eikä savukenesteissä saa käyttää makuja tai tuoksujia. Useissa muissa maissa nämä ovat kuitenkin vielä sallittuja. (Harju ym. 2020.)

Sähkötupakan käytön välittömistä terveysvaikutuksista on tehty tutkimuksia, mutta tulokset ovat olleet niukkoja ja ristiriitaisia. Pitkäaikaisista terveysvaikutuksista ei vielä ole tietoa, joten uutta tutkimustietoa tarvitaan lisää. Tehdyt tutkimukset ovat kuitenkin kertoneet, että jo lyhytaikainen sähkötupakan käyttö voi aiheuttaa keuhkojen toimintaan muutoksia sekä lisätä suun sairauksien riskiä. Terveysvaikutuksia on vaikeaa liittää yhteen tiettyyn kemikaaliin, sillä sähkösavukkeiden ominaisuudet, nesteiden sisältö, koostumus sekä mittasuhteet vaihtelevat paljon. (Aro 2022.) Sähkötupakan käyttö ärsyttää ylähengitysteitä sekä haittaa keuhkojen normaalia toimintaa. Se voi myös edesauttaa niiden muutosten syntyä, jotka altistavat sydän- ja verisuonitaudeille. (Ollila & Ekblad 2024.)

Sähkötupakan höyryssä on määrällisesti vähemmän haitallisia aineita kuin poltettavien tupakoiden savussa, mutta haittoja aiheutuu silti. Esimerkiksi tavanomaisesti vaaraton aine voi höyrystyessään muuttua terveydelle vaaralliseksi. (Harju ym. 2020.) Sähkötupakoiden aerosoleista ja nesteistä on löydetty monia

terveydelle haitallisia aineita kuten asetaldehydia, bentseeniä ja diasetyyliä. Lisäksi niistä on löydetty metalleja kuten kromia, lyijyä ja nikkeliä. Näitä liukenee erityisesti nestettä kuumentavista vastuksista. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024e.)

Sähkötupakassa muodostuu soluja vaurioittavia happiradikaaleja, joita muodostuu myös poltetussa tupakassa. Nämä voivat altistaa suun alueen sairauksille sekä aiheuttaa keuhkosoluissa tulehduksenomaisen reaktion. Lisäksi Yhdysvaltojen kemikaalivirasto on varoittanut propyleeniglykolin haitoista silmille sekä hengitysteille, sillä se muodostaa kuumentuessaan propyleenioksidia. Kansainvälinen syöväntutkimuslaitos IARC on luokitellut sen syöpävaaralliseksi aineeksi. Diasetyyli, 2,3-pentadioni ja asetoini lukeutuvat tällä hetkellä haitallisimpiin makuaineisiin. Ainakin diasetyylin tiedetään vaikuttavan värekarvojen ja solun tukirangan rakentumiseen ihmisen keuhkoputken epiteelisoluissa (Harju ym. 2020.) Makuaineita selvittäneessä tutkimuksessa 59 tuotteesta jopa 52:ssa oli vähintään yhtä näistä aineista. Makuaineista on näyttänyt aiheutuvan enemmän haittaa keuhkosoluille kuin pelkkää nikotiinia sisältävien nesteiden käytöstä. (Aro 2022.)

Kyselytutkimusten mukaan yleisimpiä sähkötupakan aiheuttamia oireita ovat nie-lun ja suun ärsytys, pääkipu, yskä ja pahoinvointi (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024f). Näiden lisäksi yleisiä oireita ovat limaisuus ja raskuuden alen-tuminen. Sähkötupakkaa käyttäneen virtsasta on myös löytynyt myrkyllisiä ai-neita, jotka aiheuttavat syöpää. Määrät ovat olleet vähäisempiä kuin poltettavien savukkeiden käyttäjillä. Kyselyissä on tullut ilmi myös yksittäisiä tapauksia, joissa esimerkiksi äidin sähkötupakan käyttö on ollut yhteydessä vastasyntyneen lap-sen oireisiin, sekä rasvahiukkasten aiheuttamasta keuhkokuumeesta, joka liittyi sähkötupakan käyttöön. (Harju ym. 2020.) Sähkösavukkeiden käyttö voi myös aiheuttaa haittavaikutuksia suun terveydelle, kuten suun kuivuutta ja limakalvo-ärsytystä. Se voi lisätä kiinnityskudoskatoa ja hampaiden reikiintymistä, sillä pla-kin määrä lisääntyy nesteiden sisältämän sokerin takia. (Ollila & Ekblad 2024.)

Sähkötupakan käyttö voi myös johtaa vakavampaan keuhkovaurioon kuten EVALlin (electronic cigarette or vaping associated lung injury). EVALIa on ilmennyt erityisesti nuorilla, jotka ovat käyttäneet sähkötupakassa E-vitamiinia sisältänyttä

nestettä. (Aro 2022.) Tutkimusten mukaan suuri osa EVALla aiheuttavista sähkö tupakkatuotteista on hankittu laittomilta markkinoilta (Heloma ym. 2022, 20).

EVALI on akuutti keuhkovaurio, jota alkoi ilmetä Yhdysvalloissa vuoden 2019 huhtikuussa. Heinäkuussa tapausten määrä kasvoi rajusti, jolloin asiaan alettiin kiinnittää enemmän huomiota. Ensimmäisten 53 tapauksen joukosta yksi keuhkovaurio johti kuolemaan. E-vitamiiniasetaattia on löydetty 94 %:lta EVALI-potilaista, joten se on paljastumassa EVALIn todennäköiseksi aiheuttajaksi. (Harju ym. 2020.) Helmikuuhun 2020 mennessä Yhdysvalloissa oli raportoitu jo yhteensä 2807 EVALI-tapausta, joista 68 tapausta johti kuolemaan. Vaikka näiden kuolemien syytä ei ole lopullisesti selvitetty, uskotaan, että E-vitamiiniasetaatti on ollut merkittävässä roolissa näissä kuolemantapauksissa. (World Health Organization 2024.) EVALI:ssa hengitysvaikeutta aiheuttaa rasvaliukoisen E-vitamiiniasetaatin reagointi fosfolipidien kanssa keuhkon pinnassa, mikä voi vaikeuttaa surfaktantin pyrkimystä ylläpitää pintajännitystä keuhkorakkuloissa. Myös keuhkoja ärsyttävää ainetta keteeniä vapautuu E-vitamiiniasetaattia kuumennettaessa. (Harju ym. 2020.)

Sähkötupakan terveyshaittoihin lukeutuu myös niin sanotut popcorn-keuhkot, jota hengitetty diasetyyli aiheuttaa. Se on keuhkosairaus, jonka oireita ovat yskä, hengityksen vinkuminen ja hengenahdistus. Samankaltaisia oireita on keuhkoah- taumataudissa COPD:ssa. Diasetyyliä lisätään sähkötupakan makunesteisiin täydentämään joitakin aromeja, kuten vaniljaa tai kookosta. Nimitys popcorn-keuhkot juontaa juurensa popcorn-tehtaisiin, joissa työntekijät sairastuivat hengitettynään popcornin valmistuksessa käytettyä diasetyyliä. Sitä käytettiin popcornien valmistuksessa, jotta popcorneihin saatiin lisää voimaa makua. (American Lung Association 2016.)

Osa sähkösavukenesteistä sisältää nikotiinia, jolla on itsenäisiä terveyshaittoja. Se on myrkyllinen kemikaali ja aiheuttaa yleensä voimakkaan riippuvuuden. Nikotiini on keskushermostoa kiihdyttävää ainetta, joka vaikuttaa muun muassa unen laatuun ja keskushermoston toimintaan. Nikotiinin käytön takia verisuonet supistuvat, sydämen syke nousee, haitallisen kolesterolin määrä lisääntyy ja iho voi muuttua harmahtavaksi. Se nostaa myös verenpainetta, aiheuttaa verisuon- ten pintasolukon vaurioita ja heikentää insuliinin vaikutusta, jonka takia myös

elimistön sokeriaineenvaihdunnan tasapaino heikentyy. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024g.) Nikotiinilla on myös yhteys syöpään, sillä se voi aiheuttaa solun muuttumisen syöpäsoluksi ja lisätä solujen jakaantumista. Nikotiini voi pitää yllä syöpäkudoksen kehittymistä sekä heikentää syöpälääkkeiden tehoa, sillä nikotiini vähentää syöpälääkkeiden aiheuttamaa solukuolemaa. (Vähäkangas 2022, 112.)

Nikotiinin aineenvaihduntatuote on kotiniini, jonka on todettu lisäävän verisuonten uudismuodostumista kasvaimissa, syöpäsolujen liikkuvuutta sekä paikallista leviämistä. Kotiniini haittaa myös elimistön omaa immuunipuolustusta. Osa nikotiinin aineenvaihduntatuotteista myös vaurioittaa suoraan solujen perimää eli ne ovat genotoksisia. Sähkösavukkeen hengitettävä kostea aerosoli ei yskitä niin helposti kuin poltettavan savukkeen savu, minkä takia sähkösavuketta imetäänkin noin kaksi kertaa pidempään kuin poltettavan savukkeen savua. Höyryä myös pidetään keuhkoissa pidempään. Tämän takia nikotiinimäärä voi nousta korkeammaksi kuin savuketta poltettaessa eikä sähkösavuke toimi poltettavan savukkeen vieroituksessa. (Aro 2022.) Suomessa ja EU-maissa sähkösavukeneiteiden nikotiinipitoisuus saa olla enintään 20 mg/ml (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024h). Nesteiden ja patruunoiden pitoisuudet voivat kuitenkin vaihdella, jos käyttäjä sekoittaa raaka-aineista omia yhdistelmiä, minkä takia aina ei voida tietää kuinka paljon tuote lopulta sisältää nikotiinia (Aro 2022).

Sähkösavukkeiden sisältämät aineet ovat erityisen haitallisia nuorille, sillä heidän aivojen ja keuhkojen kehitys on vielä kesken. Osalle nuorista nikotiiniriippuvuus voi syntyä nopeasti vähäisenkin käytön jälkeen ja siksi lopettamisen vaikeus voi tulla nuorelle yllätyksenä. Nikotiiniriippuvuus ja vieroitusoireet ilmenevät muun muassa keskittymis- ja univaikeuksina sekä ärtyneisyytenä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024i.) Nikotiinin käyttö vaikuttaa nuorten aivojen kehitykseen negatiivisesti, ja tämä voi johtaa pitkäaikaisiin seurauksiin aivojen kehityksessä sekä oppimis- ja ahdistuneisuushäiriöihin (World Health Organization 2024). Nikotiinisuolan käyttö on yleistynyt uusissa laitteissa. Se vaikuttaa nesteen happamuuteen ja vähentää nikotiinin karvasta makua sekä kurkun ärsytystä. Tämä mahdollistaa vahvempien nikotiininesteiden käytön ja aerosolin hengittämisen syvemmälle keuhkoihin, jolloin myös nikotiini imeytyy nopeammin.

Nikotiinittomien nesteiden kuumentamisessa syntyy haitallisia aineita kuten erilaisia aldehydeja. Sähkösavukkeiden makea maku ja tuoksu tuotetaan monilla kemikaaleilla, jotka eivät ole tarkoitettu hengitettäväksi. Myös joillakin viilentävillä ainesosilla kuten mentolilla helpotetaan aerosolin hengittämistä. Mauton pohjaneste propyleeniglykoli ja/tai kasviglyseroli muuntuu kuumennettaessa ja näistä syntyy haitallisia yhdisteitä, jotka voivat aiheuttaa keuhkoissa tulehdustilan ja soluvaurioita. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024j.)

Terveydellisten haittojen lisäksi sähkötupakan käyttö voi aiheuttaa muitakin haittoja. Se voi vaikuttaa esimerkiksi ihmissuhteisiin, harrastuksiin, uneen, keskittymiskykyyn, rahaan, vape-kauppaan liittyviin lieveilmiöihin sekä ympäristöön. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024k.) Eri tupakka- ja nikotiiniteollisuuden toimet pyrkivät koukuttamaan nuoria ja vaikuttamaan heidän käyttäytymiseensä (World Health Organization 2024). Lopettamisen hyödyistä on tärkeää puhua nuorille, sillä konkreettiset ja välittömät hyödyt voivat motivoida heitä lopettamaan sähkötupakan käytön. Lopettamisen hyötyjä ovat muun muassa rahan säästyminen, hengityksen ja ihon raikastuminen, keskittymiskyvyn lisääntyminen, yskän väheneminen sekä ajan säästyminen muille asioille. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024l.)

3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyön tarkoituksena on lisätä lasten ja nuorten sekä koulun henkilökunnan tietoisuutta sähkötapakasta ja sen haitoista informatiivisen julisteen avulla. Tavoitteena on sitä kautta lasten ja nuorten rikollisuuden ja jengiytymisen ennaltaehkäisy. Opinnäytetyön tuotoksen laatutavoitteena on olla selkeä, ymmärrettävä sekä luotettavaan tutkimustietoon perustuva. Tuotoksen esteettisen laadun tavoitteena on olla nuoria houkutteleva, aistikas ja tyylikäs.

Tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen on yksi sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetensseista. Sen mukaan sosiaalialan ammattilaisen tulee kyetä suunnittelemaan, toteuttamaan ja arvioimaan sosiaalialan kehittämishankkeita yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Lisäksi sosiaalialan ammattilaisen tulee kyetä soveltamaan tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiomenetelmiä sekä tuottamaan ja analysoimaan tietoa hyvinvoinnin edistämiseksi. Myös toimiminen kestävän kehityksen ja tutkimuseettisten periaatteiden ja ohjeiden mukaan tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotyössä kuuluu tähän sosiaalialan kompetenssiin. (Suomen ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutuksen verkosto 2023.) Omiin tavoitteisiimme kuuluu siis onnistuneen yhteistyön toteutuksen, laadukkaan informatiivisen julisteen sekä lasten, nuorten ja koulun henkilökunnan tietoisuuden lisäämisen lisäksi oman ammatillisen osaamisen sekä tutkimuksellisen kehittämis- ja innovaatio-osaamisen lisääminen.

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

4.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistyy käytännön toteutus ja toteutuksen raportointi tutkimusviestinnän keinoin. Tavoitteena voi olla esimerkiksi käytännön toiminnan ohjeistaminen, opastaminen, toiminnan järjestäminen tai järjeistämisen. Toiminnallisessa opinnäytetyössä voidaan tuottaa ammatilliseen käytäntöön suunnattu ohje, ohjeistus tai opastus, tai se voi olla esimerkiksi jonkin tapahtuman, kirjan, kansion tai portfolion toteuttaminen. (Vilkkä & Airaksinen 2002, 9.)

Toiminnallinen opinnäytetyö toteutetaan kehittävänä ja tutkimuksellisenä kehittämisprosessina. Kehittämisprosessiin kuuluu useita vaiheita, joista ensimmäinen on suunnitteluvaihe. Tässä vaiheessa määritellään opinnäytetyön aihealue, tietoperusta, kohderyhmä ja kehittämisen toimintaympäristö. Sen jälkeen on tutkiva ja kehittävää toimintaa, jossa aineisto kootaan. Seuraavaksi on arviointia, jonka jälkeen palataan tarvittaessa pohtimaan ratkaisuvaihtoehtoja. Tämän jälkeen tehdään tuotos, jota sitten vertaillaan tekstin kanssa ja varmistetaan, että ne vastaavat toisiaan. Tässä vaiheessa viimeistään muokataan tekstiä sellaiseksi, että se kuvaa olennaisen tietoperustan, ratkaisuja varten kootun ja jäsennellyn aineiston, valinnanmahdollisuudet ja ratkaisut. Viimeistelyvaiheessa tuotos ja teksti viimeistellään, jonka jälkeen tuloksista tiedotetaan. Valmis työ esitetään ja raportti viimeistellään. (Kostamo ym. 2022, 16–18).

Ammattikorkeakouluopiskelijan valmistuttua hän kykenee toimimaan alansa asiantuntijatehtävissä ja tietää sekä taitaa siihen liittyvät tutkimuksen ja kehittämisen perusteet (Vilkkä & Airaksinen 2003, 10). Opinnäytetyö kehittää sekä osoittaa valmiuksia soveltaa opittua taitoa ja tietoa ammattiopintoihin liittyvässä käytännön asiantuntijatehtävässä (Oulun ammattikorkeakoulu 2024). Opinnäytetyössä on keskeistä työelämälähtöisyys sekä käytännönläheisyys, ja se tulee toteuttaa tutkimuksellisella asenteella osoittaen riittävää alan tietojen ja taitojen hallintaa (Vilkkä & Airaksinen 2003, 10).

4.2 Menetelmänä yhteiskehittäminen

Toiminnallista opinnäytetyötä tehdään yhdessä toisten ammattilaisten, asiakkaiden tai käyttäjien kanssa. Tämän aikana hyödynnetään omien tietojen ja taitojen lisäksi muiden osapuolten tietoja ja taitoja. (Kostamo ym. 2022, 20.) Kehittämistyö tehdään yhdessä työelämän yhteistyökumppanin kanssa tiettyyn ympäristöön ja tarpeeseen, jossa on havaittu kehittämistarvetta. Opinnäytetyön tekijät tuovat oman asiantuntijuuden sekä opintojen aikana oppimansa asiat mukaan kehittämistyöhön. Opiskelijoilla voi olla tuoretta tietoa alasta ja työelämäkumppanilla taas on kokemusta todellisesta työelämästä ja sen ympäristöstä sekä toiminnasta, jota opinnäytetyöllä lähdetään kehittämään. (Kostamo ym. 2022, 15.) Opinnäytetyössämme hyödynnämme yhteiskehittämisen menetelmää.

Yhteiskehittämisessä toteutukset ja vaiheet, joissa eri osapuolet otetaan mukaan, voivat vaihdella. Näitä yhteiskehittämisen vaihteita ovat ratkaistavan haasteen tai ilmiön hahmottaminen ja nykytilanteen tunnistaminen, yhteinen ideointi, yhteinen ratkaisun kehittäminen sekä yhteinen palvelun tuottaminen. Yhteiskehittämisen tavoitteena on varmistaa, että tuotetusta palvelusta on todella hyötyä asiakkaalle ja että sen tuottaminen on järkevää resurssien käyttöä. (Nieminen ym. 2021, 4-5.) Yhteistyökumppanin kanssa pidetyt palaverit ja yhdessä suunnittelu toivat työllemme lisää näkökulmia ja ideoita. Pohdimme yhdessä, miten voisimme herättää kohderyhmämme mielenkiinnon tuotokseen ja millä keinoilla saamme aiheesta tärkeimmät asiat esille. Yhteistyö oli antoisaa ja opettavaista.

4.3 Yhteistyökumppani

Opinnäytetyömme yhteistyökumppani on hanke, jonka tavoitteena on lasten ja nuorten rikollisuuden ja jengiytymisen ennaltaehkäiseminen. Hankkeen tiimoilta on muun muassa järjestetty erilaisia tapahtumia kouluilla, kuten jalkapalloturnaus, välituntitoimintaa sekä hyvinvointiteemaiset messut. Kouluilla on myös käynyt vierailijoita puhumassa oppilaille esimerkiksi rikollisuudesta ja päihteistä. Lisäksi osana hanketta on suunniteltu vertaistukiryhmää neuropsykiatrisia haasteita omaavien lasten vanhemmille sekä palvelulehtiötä, johon on kasattu tietoa lasten ja nuorten parissa toimivista toimijoista Oulun alueella.

Opinnäytetyön tuotoksen kustantaa joko opiskelija tai toimeksiantaja, joka on osaltaan vaikuttamassa tuotoksen lopputulokseen (Vilkkä & Airaksinen 2003, 53). Tälle opinnäytetyölle ei tullut kustannuksia, sillä yhteistyökumppanimme tulosti julisteet yhteistyökoulun tulostimilla ja kävimme itse kokoamassa ne siellä kartonkipohjille. Saimme myös muut tarvikkeet ja materiaalit yhteistyökumppaniltamme tuotoksen kokoamiseen.

4.4 Kohderyhmä

Toiminnallisessa opinnäytetyössä on tavoitteena, että se saa jonkun tai jotkut ihmiset osallistumaan esimerkiksi toimintaan tai tapahtumaan, ja tuote tehdään heidän käytettäväksi. Tämän vuoksi opinnäytetyötä suunnitellessa yksi tärkeimmistä pohdittavista osa-alueista on kohderyhmä sekä sen tarvittava rajaus. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 38.) Kohderyhmää määrittäessä mietitään esimerkiksi sen sosioekonomista asemaa, ikää, henkilöstötasoa ja koulutusta sekä toimeksiantajan toiveita ja tavoitteeksi asetettuja tuotoksia. Kohderyhmän selkeä määrittäminen on tärkeää, koska tuotoksen sisältö määräytyy sen mukaan, mille ryhmälle idea on ajateltu. Mikäli kohderyhmää ei olisi, olisi toiminnallinen opinnäytetyöprosessi hankala toteuttaa. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 39–40.) Yhteistyökumppanimme toive oli suunnata informatiivinen juliste erityisesti yläkouluikäisille nuorille, sillä hankkeen aikana on herännyt huoli nuorten sähkötupakan käytöstä ja siihen liittyvistä lieveilmiöistä.

Myös Poliisi on kertonut ajankohtaisissa uutisissaan huolestaan suhteessa nuorten sähkötupakan käytön yleistymiseen. Lisäksi Poliisi on kertonut takavarikoineensa alaikäisiltä sähkötupakoita, jotka on sen jälkeen lähetetty tarkempaan tutkimukseen Keskusrikospoliisiin. Tutkimusten pohjalta on selvinnyt, että sähkötupakat ovat sisältäneet synteettisiä kannabinoideja, jotka ovat Suomessa kuluttajamarkkinoilla kiellettyjä muuntohuumeita. (Poliisi 2024e.) Toisessa uutisessa Poliisi kertoo, että alaikäisenä sähkötupakan myyjä ja ostaja voivat syyllistyä rikokseen. Poliisitehtävillä on tullut vastaan jopa 50 mg/ml nikotiinia sisältäviä sähkötupakoita, vaikka nikotiininesteen sallittu nikotiinipitoisuus on enintään 20 mg/ml. Poliisi kertoo myös, että on tiedossa tapauksia, joissa sähkötupakkaa ostamaan tai myymään tulleita nuoria on ryöstetty. Tällaiseen pimeään kauppaan

sisältyy siis paljon riskejä, eikä rikoksen uhriksi joutunut nuori usein uskalla kiinnijäämisen pelossa kertoa tapahtuneesta huoltajalle tai poliisille. (Poliisi 2024f.) Nämäkin uutiset kertovat, että aihe on pinnalla ja huoli nuorten sähkötupakan käytöstä ja siihen liittyvistä lieveilmiöistä on todellinen.

Opinnäytetyömme kohderyhmää ovat siis erityisesti yläkouluikäiset nuoret, sillä oikean ja luotettavan tiedon jakaminen sähkötupakasta heille on tärkeää. Tämän lisäksi otimme kohderyhmäämme koulun henkilökunnan, sillä opinnäytetyön tuotoksen on tarkoitus olla ensin yläkoulun käytävällä oppilaiden nähtävissä ja sen jälkeen osan ajasta myös opettajien huoneessa. Lopuksi juliste voidaan siirtää esimerkiksi nuorisotalolle. Julisteen paikan vaihtamisen tavoitteena on tavoittaa mahdollisimman moni nuori. Nuorten lisäksi aikuisten tavoittaminen on tärkeää, jotta he saavat tietoa aiheesta, ja voivat hyödyntää sitä työskennellessään nuorten kanssa.

4.5 Opinnäytetyön suunnittelu ja toteutus

Opinnäytetyömme suunnittelu alkoi pienimuotoisesti syksyllä 2023, jolloin mietimme eri aihevaihtoehtoja. Lähtökohtana oli, että aiheemme liittyisi jotenkin lapsiin ja nuoriin sekä mahdollisesti koulumaailmaan. Sopivan aiheen löytäminen oli meille alkuun hieman hankalaa. Useasta aiheesta, jotka meillä tulivat mieleen, oli jo tehty opinnäytetöitä. Jätimme aiheen valitsemisen hautumaan ja myös aikataulusyistä päätimme siirtää opinnäytetyön aloituksen keväälle. Keväällä 2024 hankkeen työntekijä oli yhteydessä ammattikorkeakouluumme ja kertoi yhteistyömahdollisuudesta. Kiinnostuimme aiheesta sekä yhteistyöstä hankkeen kanssa ja sovimme yhteistyökumppanin kanssa ensimmäisestä tapaamisesta. Pidimme ensimmäisen suunnittelupalaverin huhtikuussa 2024 Teamsin välityksellä, jolloin päätimme aloittaa yhteistyön hankkeen kanssa osana opinnäytetyötämme.

Palaverissa yhteistyökumppani kertoi yleisesti hankkeesta sekä ideastaan, joka hänellä oli yhteistyöhön liittyen. Ideoimme tuotosta yhdessä, mutta yhteistyökumppani antoi meille vapaat kädet lopulliseen ideointiin muutamia kriteereitä huomioiden; informatiivinen tuotos, jossa on faktatietoa sähkötupakasta ja sen haitoista, mutta tuotoksessa ei saa olla kuvia sähkötupakasta. Sovimme keväällä

tapaamisen myös ohjaavan opettajamme kanssa. Hänen kanssaan kävimme läpi opinnäytetyön sisältöä sekä aikataulua.

Opinnäytetyön teko alkoi suunnitelman kirjoittamisella. Suunnitelmaan kirjoitimme tietoperustaa opinnäytetyön aiheesta sekä kerroimme kohderyhmästä, yhteistyökumppanista sekä opinnäytetyön tarkoituksesta ja tavoitteista. Varasimme ajan kirjaston informaattikolle, joka opasti meitä eri tietokantojen sekä hakusanojen ja -lausekkeiden käytössä. Lähteitä etsimme muun muassa Oula Finnasta, Medicistä ja Terveysportista. Käytimme esimerkiksi hakusanoja sähkösavuke, sähkötupakka, vapetus, haittavaikutukset, nuorten jengiytyminen, nuorisoriikollisuus ja päihdekasvatus. Näitä yhdisteltiin hakulausekkeiksi sanoilla "OR" ja "AND", kuten: jengit OR "nuorten jengiytyminen" OR jengiytyminen AND ehkäi* OR "ehkäisevä sosiaalityö" OR "psykososiaalinen tuki" OR päihdekasvatus. Tiedonhaussa käytimme lisäksi verkkoaineistoja ja -artikkeleita muun muassa Terveyskirjaston, Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen sekä Opetushallituksen verkkosivuilta.

Tietoperustan kirjoittaminen oli iso osa opinnäytetyön suunnitelman kirjoittamista. Sähkötupakasta ja sen haitoista, sekä opinnäytetyön kohderyhmästä oli tärkeää löytää kattavasti tietoa, jotta tuotokseen saisi ajankohtaista ja luotettavaa tietoa aiheesta. Oli myös tärkeää, että se olisi kohderyhmälle helposti lähestyttävää tekstiä. Tietoperustassa tulee käyttää ammatillista lähdekirjallisuutta sekä aiempia tutkimuksia ja hankkeista saatuja tuloksia (Kostamo ym. 2022, 12). Tavoitteenamme oli valita lähteiksi vertaisarvioituja, ajantasaisia ja luotettavia tutkimuksia, verkkoaineistoja, verkkoartikkeleita sekä kirjallisuutta. Lisäksi tietoperustan ulkopuolella käytimme lähteinä ajankohtaisia uutisia, jotta saimme tuotua opinnäytetyöhömme tämän hetken tietoa sähkötupakoinnista ja rikollisuudesta, joita emme tutkimuksista ja lähdekirjallisuudesta löytäneet.

Kun opinnäytetyön suunnitelma oli valmis ja hyväksytty, keskityimme tuotoksen suunnitteluun ja toteutukseen. Tuotoksen tuli olla valmiina marraskuun alkuun mennessä, jotta se ehtisi olla esillä ennen hankkeen päättymistä. Pysyimme hyvin aikataulussa ja toimitimme tuotoksen yhteistyökumppanille marraskuun ensimmäisellä viikolla. Tuotoksen valmistuttua pääsimme viimeistelemään opinnäytetyön kirjallista osuutta, jossa kerroimme tuotoksen suunnittelun ja toteutuksen

lisäksi palautteesta, jota saimme yhteistyökumppanilta. Lisäksi arvioimme omaa työskentelyämme ja yhteiskehittämisen sekä yhteistyön onnistumista. Kokonaisuudessaan opinnäytetyön oli tarkoitus valmistua joulukuussa 2024.

Opinnäytetyön teko sujui aikataulullisesti hyvin. Olimme suunnilleen samassa vaiheessa opintojamme, joten aikataulut osuivat hyvin yhteen ja etenkin syksyllä olimme molemmat varanneet hyvin aikaa opinnäytetyön teolle. Pääsimme usein yhdessä koululle sitä tekemään, joten suunnittelu, pohdinta ja kirjoittaminen onnistui sen osalta helposti. Muutamia kertoja teimme opinnäytetyötä myös etänä Teamsin välityksellä, ja tarvittaessa edistimme opinnäytetyötä myös omalla ajallamme. TAULUKKO 1 kuvaa opinnäytetyömme etenemistä.

TAULUKKO 1. Opinnäytetyön eteneminen.

Kevät 2024	Syksy 2024
Aiheen pohdinta	Palaveri ohjaavan opettajan kanssa
Yhteistyökumppanin yhteydenotto	Palaveri yhteistyökumppanin kanssa
Palaveri ohjaavan opettajan kanssa	Yhteistyösopimuksen laatiminen ja allekirjoitukset
Palaveri yhteistyökumppanin kanssa	Opinnäytetyön suunnitelman hyväksyminen
Aiheen ja kohderyhmän valitseminen	Tuotoksen suunnittelu ja työstäminen
Aihepaperin laatiminen	Palautteen pyytäminen yhteistyökumppanilta ja kohderyhmältä
Opinnäytetyön suunnitelman aloittaminen	Tuotoksen viimeistely ja toimittaminen yhteistyökumppanille
Tietoperustan luonnosteleminen	Opinnäytetyön kirjoittaminen loppuun
	Opponointi, opinnäytetyön esittäminen ja kypsyysnäyte
	Palautus Turnitiniin, itsearviointi ja julkaiseminen Theseukseen

4.6 Tuotoksen suunnittelu ja toteutus

Toiminnallisen opinnäytetyön toiminnallisessa osuudessa pyritään viestinnällisin ja visuaalisin keinoin luomaan kokonaisilme, josta voi tunnistaa tavoitellut päämäärät. Toiminnallisen osuuden toteutustapaa suunniteltaessa on hyvä pohtia, mikä on juuri se muoto, mikä palvelee parhaiten kohderyhmää. Opinnäytetyön toiminnallisen osuuden ollessa informatiivinen juliste sekä painotuote, tulee eteen monenlaisia pohdittavia asioita ennen lopullisen tuotoksen valmistumista, kuten se, minkälaisia mielikuvia tuotteella halutaan viestittää kohderyhmälle. Myös tuotteen kokoa, tekstikokoa ja paperilaatua on tärkeä miettiä. Nämä vaikuttavat tuotoksen luettavuuteen sekä luotettavuuteen. Tärkeää olisi myös, että tuotos erotautuu edukseen muista vastaavista tuotteista ja että se asettuu ympäristöön, johon tuotos viedään. (Vilka & Airaksinen 2003, 51–53).

Tapasimme syksyllä 2024 yhteistyökumppanimme ja suunnittelimme yhdessä tarkemmin informatiivisen julisteen sisältöä sekä ulkoasua. Koko opinnäytetyöprosessin ajan pidimme tarvittaessa yhteyttä yhteistyökumppaniimme sähköpostitse. Yhteiskehittämisessä on tärkeää pitää eri osapuolet ajan tasalla siitä, miten asiat etenevät, jotta luottamuksellinen yhteistyösuhde pysyy yllä (Nieminen ym. 2021, 14).

Tuotoksen tavoitteena oli olla tummanpuhuva pienillä värikkäillä yksityiskohdilla. Tumma värimaailma viestittäisi visuaalisesti sähkötupakan terveysthahitoista. Jokin kirkas väri esimerkiksi sininen tai punainen toisi siihen kuitenkin ilmettä, jottei se olisi liian tumma ja synkkä. Värit voisivat myös kiinnittää nuorten huomiota julisteeseen sekä selkeyttää tuotosta. Sähkötupakan mainostaminen on kiellettyä, joten emme laita tuotokseen kuvia sähkötupakasta.

Aloitimme julisteen toteutuksen syyskuun lopussa. Aluksi hahmottelimme sitä paperille, jonka jälkeen kirjoitimme Word -tiedostoon sisältöä opinnäytetyön suunnitelman tietoperustasta. Kun tämä oli valmis, aloimme luonnostella tiedostoa graafisen suunnittelun verkkotyökaluun Canvaan. Canvan avulla pystyimme hahmottelemaan hyvin, minkä verran ja mitä tekstiä tulisi mihinkin kohtaan ja mitä värejä olisi hyvä käyttää. Päädyimme mustaan pohjaan ja teksteissä vaihtelee punaisen ja keltaisen värit. Jotta julisteessa säilyy selkeä luettavuus,

tavoitteenamme oli, ettei siinä olisi liikaa tekstiä. Tekstin ja tiedon rajaaminen oli hieman haastavaa, sillä tärkeää tietoa oli paljon. Päädyimmekin laittamaan julisteeseen lisäksi QR-koodin, josta pääsee Ehyt Ry:n sivuille. Sieltä löytyy kattavasti lisää tärkeää tietoa sähkötupakasta ja sen haitoista. Lisäsimme julisteeseen kuvia savusta herättääksemme nuorten kiinnostusta julisteeseen. Lisäksi suunnittelimme julisteeseen luukun, jonka kannessa on kuva terveistä keuhkoista ja sisäpuolella kuvituskuva keuhkoista, joihin on muokattu popcornien kuvia. Luukun sisällä on myös faktatietoa popcorn -keuhkoista. Keuhkokuvien tarkoituksena on aistikkouden avulla herätellä nuoria sähkötupakan aiheuttamista keuhkomuutoksista.

Kun ensimmäinen luonnos julisteesta oli valmis, lähetimme sen yhteistyökumppanillemme palautteen sekä kehitysideoiden antamista varten. Lisäksi kysyimme, voisiko yhteistyökumppanimme keskustella oppilaiden kanssa aiheesta, ja kysyä heiltä toiveita sekä heitä hyödyttäviä ideoita julisteeseen. Saimme rakentavaa palautetta yhteistyökumppanilta. Yhteistyökumppani mainitsi, että tekstiä on melko paljon ja hän ehdottikin, että voisiko sisältöä jakaa useammalle julisteelle. Päädyimme lopulta tekemään neliosaisen julistekokonaisuuden. Lisäksi yhteistyökumppani toivoi tuotokseen lisää tietoa sähkötupakan haitallisista aineista, joten muokkasimme sisältöä vielä sen pohjalta lisää. Suurensimme myös fontteja ja asettelimme tekstejä ja kuvia uudestaan. Lähetimme muokatun version uudestaan yhteistyökumppanille ja saimme hyvää palautetta julisteista. Lisäksi hän pyysi tästä versiosta palautetta oppilailta. Palautteen kerääminen oli onnistunut melko heikosti, mutta tärkeintä meille oli, että saimme edes hieman nuorten ajatuksia julisteista. Popcorn-keuhko-osio oli herättänyt positiivisella tavalla pohdintaa nuorten keskuudessa. Nuoret olivat maininneet tekstin paljoudesta, joten karosimme vielä pois esimerkiksi kohtia, jotka toistuivat sisällöissä.

Tuotos valmistui lokakuun lopussa ja sovimme yhteistyökumppanin kanssa tapaamisen marraskuun alkuun, jolloin menimme yhteistyökoululle valmistelemaan julistekokonaisuutta ja etsimään sille sopivaa paikkaa. Yhteistyökumppanilta saimme tarvikkeet kokonaisuuden valmisteluun ja hän oli tulostanut meille julisteet valmiiksi A3-kokoisina. Kiinnitimme julisteet isoille punaisille kartonkipohjille ja valmistimme popcorn-keuhko-luukun. Kokonaisuudesta tuli selkeä ja näyttävä.

Punainen pohjaväri sopi hyvin julisteiden värimaailmaan ja teki siitä huomiota herättävän kokonaisuuden. Kävimme koulun aulassa ja yhdessä etsimme sieltä julistekokonaisuudelle sopivan paikan. Yhteistyökumppani ehdotti, että hän voisi ensin viedä kokonaisuuden opettajien huoneeseen ja pyytää heiltä palautetta, ja sen jälkeen tuoda julisteet takaisin koulun aulaan oppilaiden nähtäville. Myöhemmin julistekokonaisuus voidaan siirtää myös nuorisotalolle, jossa se voi tavoittaa työntekijöiden lisäksi myös muiden koulujen oppilaita sekä lähialueen nuoria.

5 OPINNÄYTETYÖPROSESSIN ARVIOINTI

5.1 Yhteiskehittämisen arviointi

Niin opinnäytetyön ohjaajilta, työelämäkumppanin edustajalta kuin kohderyhmältä kerätään palautetta koko prosessin ajan, ja lopuksi palautetta saadaan myös vertaisarvioijilta (Kostamo 2022, luku 2.7). Alle 15-vuotiaiden lasten tutkimukseen osallistumisesta päättää ensisijaisesti huoltaja (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 9). Tässä yhteiskehittämisessä emme siis kysyneet tietosuoja- ja eettisyysyistä palautetta suoraan nuorilta, sillä meillä ei ollut lupaa kyselyiden tekemiseen. Kävimme kuitenkin aktiivista keskustelua sekä opinnäytetyön ohjaajiemme että yhteistyökumppanimme kanssa koko opinnäytetyöprosessimme ajan. Sovimme säännöllisesti ohjauskeskusteluaikoja opinnäytetyön ohjaajiemme kanssa sekä olimme aina tarpeen tullen yhteydessä yhteistyökumppaniimme sähköpostin välityksellä. Etänä tapahtuvan yhteydenpidon lisäksi halusimme päästä tapaamaan yhteistyökumppania myös kasvokkain ja samalla pääsimme tutustumaan kouluun, jonne tuotoksen oli tarkoitus tulla. Tapaaminen oli antoisa ja oli mielenkiintoista kuulla hankkeesta lisää. Myös koulun tilojen näkeminen konkretisoi tuotoksen suunnittelua ja auttoi hahmottamaan tilaa, johon se tulee esille.

Yhteistyö sujui mielestämme hyvin ja saimme siitä myös yhteistyökumppaniltamme positiivista palautetta. Palautteessa hän myös mainitsi, että opinnäytetyöprosessimme sujui mutkattomasti ja aikataulujen mukaisesti. Yhteistyökumppanimme oli sitä mieltä, että tuotos eli julistekokonaisuus oli hyvin onnistunut. Hänen mukaansa olimme käyttäneet hyvin luovuuttamme ja saaneet julistekokonaisuuden hienosti toteutettua ajatellen sitä, että alussa oli vielä hyvin auki se, millainen lopputuotos lopulta olisi. Yhteistyökumppani oli havainnoinut julistekokonaisuuden herättävän kiinnostusta niin oppilaiden kuin henkilökunnankin keskuudessa. Henkilökunnalta olimme saaneet positiivista palautetta muun muassa aiheen tärkeydestä ja siitä, että myös heidän mielestään koulun henkilökunnan on hyvä saada tietoa tästä aiheesta. Julistekokonaisuuden visuaalisuus ja värimaailma oli henkilökunnan mielestä toimiva. Punaisen fontin luettavuutta oli kuitenkin

pohdittu ja lisäksi oli mietitty, voisiko varoittavia kuvia olla lisää. Ne voisivat lisätä nuorten mielenkiintoa lukea julisteita sekä herätellä ajattelemaan aihetta.

Yhteistyökumppanilta saimme rakentavaa palautetta liittyen tuotoksen palautteen keräämistapaan. Jos palautteen kerääminen olisi ollut alusta saakka suunnitelmallisempaa eikä niin paljon yhteistyökumppanin vastuulla, olisi palautetta voinut saada enemmän. Kehitysehdotuksina hän mainitsi, olisimmeko esimerkiksi voineet itse tulla käymään koululla kysymässä palautetta henkilökunnalta tai laatineet heille Forms-kyselyn palautteen keräämistä varten. Myös oppilaiden kanssa tapaaminen ja keskustelu ilman henkilötietojen kysymistä, esimerkiksi välitunnilla, olisi voinut toimia palautteen keräämisessä.

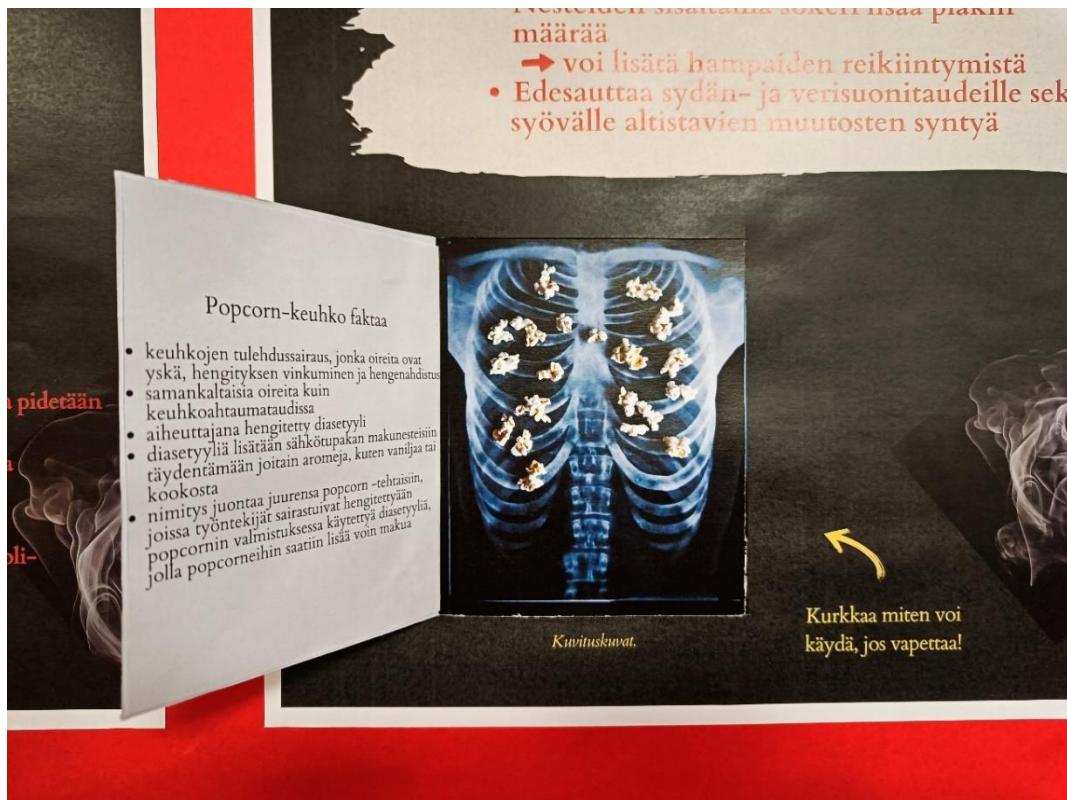
5.2 Julistekokonaisuuden esittely ja arviointi

Suunnittelimme ja valmistimme julisteet (LIITE 1) verkkotyökalu Canvalla. Julisteet tulostettiin ja kiinnitettiin isoille punaisille kartonkipohjille, jotta niistä saatiin huomiota herättävä kokonaisuus (KUVA 1). Tavoitteena oli myös, että julisteet ovat helposti siirrettävissä paikkoihin, missä nuoria ja koulun henkilökuntaa on tarkoitus tavoittaa. Tämän vuoksi kartonkipohjilla olevat julisteet ovat toimiva ratkaisu. Se mahdollistaa myös kokonaisuuden toisenlaisen asettelun esittelytilan tarpeiden mukaan.

KUVA 1. Valmis tuotos koulun seinällä.

Yhteen julisteista teimme kurkistusluukun, jonka avulla voi vertailla niin sanottuja terveitä keuhkoja popcorn-keuhkoihin (KUVA 2). Sen tarkoituksena oli myös herättää lukijoiden mielenkiintoa. Luukun (LIITE 2) sisällä on tietoa popcorn-keuhkoista. Popcorn-keuhkojen kuva on muokattu, eikä vastaa aitoja keuhkoja. Tämän vuoksi lisäsimme kuvan alle tekstin: kuvituskuvat.

KUVA 2. Luukku terveiden keuhkojen ja popcorn-keuhkojen vertailuun.

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli lisätä lasten, nuorten ja koulun henkilökunnan tietoisuutta sähkökupakasta ja sen haitoista. Julisteen ulkoasun ja siirrettävyyden avulla pyrimme takaamaan sen, että se olisi mahdollisimman kiinnostava ja tavoittaisi mahdollisimman suuren yleisön. Kokonaisuudessaan saimme luotua tarpeita vastaavan informatiivisen julistekokonaisuuden, joka on koululla oppilaiden ja henkilökunnan nähtävillä. Tarkoituksenamme oli tehdä julistekokonaisuudesta visuaalinen ja selkeä, ja näiden osalta saavutimme tavoitteemme. Tavoitteemme oli julistekokonaisuuden kautta ennaltaehkäistä lasten ja nuorten rikollisuutta ja jengiytymistä. Toivomme, että tietoisuuden lisäämisellä onnistuimme tässä.

5.3 Eettisyyden ja luotettavuuden arviointi

Tieteellisen käytännön kannalta on hyvin tärkeää, että opinnäytetyön arviointi pystytään tekemään rehellisesti ja tarkasti. Eettiseen toteutumiseen liittyy esimerkiksi dialoginen vuoropuhelu, joka tarkoittaa muun muassa yhdessä ajattelua,

ajatusten vaihtoa sekä toisen aitoa kuuntelemista. (Vilka 2021, Osa IV, Eettisyyden arviointi.) Opinnäytetyöprosessin edetessä kävimme dialogista vuoropuhelua yhteistyökumppanimme kanssa sekä arvioimme omaa työskentelyämme jatkuvasti työn edetessä. Lisäksi ammattietiikka on ohjannut työskentelyämme koko prosessin ajan.

Sosiaalialan kompetensseihin kuuluu esimerkiksi haavoittuvassa asemassa olevien aseman edistäminen, hyvinvoinnin riski- ja suojatekijöiden tunnistaminen ja arviointi sekä siihen liittyvä ennaltaehkäisevä työ ja varhainen tukeminen. Lisäksi kehittämishankkeen suunnittelu, toteutus ja arviointi yhteistyössä eri toimijoiden kanssa sekä taito tuottaa ja analysoida tietoa asiakkaiden hyvinvoinnin edistämiseksi, kuuluvat sosiaalialan kompetenssien tutkimukselliseen kehittämis- ja innovaatio-osaamiseen. (Suomen ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutuksen verkosto 2023.) Oman oppimisemme kannalta opinnäytetyöprosessin aikana on ollut tärkeää syventää osaamistamme sekä pohtia oppimistamme suhteessa sosiaalialan kompetensseihin.

Opinnäytetyöprosessin aikana olemme pyrkineet sosiaalialan kompetenssien eettisen osaamisen mukaan edistämään haavoittuvassa asemassa olevien asemaa, tässä tapauksessa pääasiassa lasten ja nuorten asemaa. Lisäksi olemme pyrkineet tunnistamaan ja arvioimaan sosiaalialan asiakastyön osaamisen mukaisesti hyvinvoinnin riski- ja suojatekijöitä suhteessa lasten ja nuorten sähkötu-pakan käyttöön ja sitä myötä rikollisuuteen ja jengiytymiseen. Tämän myötä prosessissamme on ollut tärkeää soveltaa niihin liittyvää ennaltaehkäisevää työtä. Tutkimuksellisen kehittämis- ja innovaatio-osaamisen suhteen tavoitteenamme oli nuorten tietoisuuden lisäämisen lisäksi onnistuneen yhteistyön ja laadukkaan informatiivisen julisteen toteutus. Tämä syvensi osaamistamme kehittämishankkeen suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin suhteen yhteistyössä kohderyhmän kanssa sekä lisäsi taitoamme tuottaa ja analysoida tietoa hyvinvoinnin edistämiseksi.

Lisäksi koko opinnäytetyöprosessin ajan pyrimme toimimaan tutkimuseettisten periaatteiden ja ohjeiden mukaisesti. Olemme toimineet Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisten suositusten sekä Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjeistusten mukaan. Oulun ammattikorkeakoulu on sitoutunut

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan Hyvä tieteellinen käytäntö -ohjeistuksiin. Teimme opinnäytetyöstä yhteistyösopimuksen, jossa sovittiin muun muassa tietosuojasta, käyttöoikeuksista ja muista sopimusehdoista.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan tarkoituksena on edistää tieteen sisäistä etiikkaa ja pyrkiä ennaltaehkäisemään epärehellisyyttä tutkimuksissa. Niin voimassa oleva lainsäädäntö kuin neuvottelukunnan ohjeet kehystävät hyvän tieteellisen käytännön mukaisten tutkimusten toteutumista ja ehkäisevät niiden loukkauksia, kuten vilppiä tai piittaamattomuutta. Tutkimuseettisten kysymysten tarkoituksenmukainen huomiointi on korkeatasoisen tutkimuksen tärkeä tunnusmerkki ja kriteeri. (Vilka & Mankki 2024, 43–44.)

Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu peruseriaatteet eurooppalaisen tutkimuseettisen ohjeistuksen mukaan, joita ovat luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto. Tieteellisen toiminnan laatua tulee varmistaa niin suunnittelussa, menetelmissä, analyyseissä kuin voimavarojen käytössä. Tieteellistä toimintaa tulee suunnitella, toteuttaa ja arvioida rehellisesti. Toiminnasta tulee raportoida ja viestittää avoimesti, oikeudenmukaisesti, puolueettomasti ja yksityiskohtia salaamatta. Toiminnan aikana tulee arvostaa kollegoita, tieteellisen toiminnan osapuolia, yhteiskuntaa, ekosysteemejä, ympäristöä ja kulttuuriperintöä. Tieteellisestä toiminnasta tulee kantaa vastuu koko sen elinkaaren ajan, aina ideasta toteutukseen ja sen julkaisemiseen sekä vaikutuksiin. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 11–12.) Opinnäytetyöntekijöillä on hallittava hyvä tieteellinen käytäntö koko opinnäytetyöprosessissa, tieteellisen käytännön vastuut sekä eettisen ennakoarvioinnin lähtökohdat, tarpeellisuus ja ennakoarviointimenetely (Arene 2020, 18).

Olemme koko opinnäytetyöprosessimme ajan pyrkineet toimimaan vastuullisesti, luotettavasti ja rehellisesti arvostavalla otteella. Olemme avanneet ja kuvailleet prosessin jokaisen vaiheen mahdollisimman selkeästi ja johdonmukaisesti. Opinnäytetyön tietoperustan kirjoittamisessa käytimme luotettavia ja ajankohtaisia lähteitä. Pyrimme välttämään lähteitä, jotka oli julkaistu ennen 2010-lukua.

6 POHDINTA

Olemme tyytyväisiä opinnäytetyönprosessiimme ja lopulliseen tuotokseen, ja yhteistyökumppanin sanoin voimme olla ylpeitä itsestämme. Toiminnallisena osuutena valmistettu tuotos oli hyvin tarpeellinen aiheen ajankohtaisuuden ja tärkeyden vuoksi. Lisäksi toive sen tekemisestä tuli lasten ja nuorten rikollisuutta ja jengiytymistä ennaltaehkäisevän hankkeen työntekijältä, mikä kertoo myös asian tarpeellisuudesta. Koska opinnäytetyöprosessin myötä aihe on ollut meillekin ajankohtainen, olemme kiinnittäneet erityistä huomiota aiheeseen liittyvään uutisointiin.

Lasten ja nuorten rikollisuus, jengiytyminen sekä sähkötupakan käyttö ovat nousseet viime vuosina esille niin julkisessa keskustelussa kuin mediassa. Aihe on erityisen ajankohtainen, sillä ilmiöiden yleistyminen ja niiden vaikutukset yhteiskuntaan ovat herättäneet huolta sekä ammattilaisissa että päättäjissä. Nämä ilmiöt kytkeytyvät monisyisiin yhteiskunnallisiin ja yksilökohtaisiin tekijöihin, kuten sosioekonomiseen asemaan, syrjäytymisriskin kasvuun sekä perheen ja yhteisön merkitykseen.

Sähkö tupakoinnin yleistyminen on osaltaan lisäämässä lasten ja nuorten rikokäyttäytymistä. Lisäksi sillä on terveyttä heikentäviä merkityksiä sen monenlaisien haittavaikutusten vuoksi. Ajankohtaisuudessaan aihe korostaa ennaltaehkäisyn merkitystä yhteiskunnallisessa työssä, hyvänä esimerkkinä yhteistyötoimihomme kaltainen hanke. Osana ennaltaehkäisevää työtä lapsia ja nuoria on tärkeää informoida sähkö tupakoinnin haitoista ja vaaroista, joita tutkimukset ovat osoittaneet. Julistekokonaisuudella vastasimme osaltamme tähän tarpeeseen ja pääsimme näin myös toteuttamaan sosiaalialan kompetenssien mukaista ennaltaehkäisevää työtä. Lisäksi julistekokonaisuuden valmistamisen myötä opimme tuottamaan ja analysoimaan tietoa hyvinvoinnin edistämiseksi, mikä on myös yksi sosiaalialan kompetensseista. Opinnäytetyötä tehdessä opimme kompetenssien mukaisesti tunnistamaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin riski- ja suojatekijöitä liittyen lasten ja nuorten rikollisuuteen ja jengiytymiseen sekä sähkö tupakan

käyttöön, ja näimme käytännössä, miten ennaltaehkäisevää työtä voidaan toteuttaa hankkeen muodossa.

Olemme oppineet paljon opinnäytetyön aiheesta sekä toiminnallisen opinnäytetyön teosta. Prosessi oli kokonaisuudessaan mielenkiintoinen ja opettavainen, vaikka haasteitakin mahtui matkaan. Opinnäytetyöprosessin parhaita hetkiä olivat ne hetket, kun olimme saaneet valmiiksi jonkun isomman osa-alueen, kuten esimerkiksi opinnäytetyön suunnitelman. Koko opinnäytetyöprosessin mielekkäin osuus oli mielestämme tuotoksen suunnittelu ja valmistaminen, ja sen loppuunsaattaminen oli meille merkittävä saavutus. Tämän jälkeen tuntui melko haastavalta palata kirjoittamisen pariin, mutta tästä huolimatta onnistuimme mielestämme opinnäytetyön raportin kirjoittamisessa hyvin.

Koemme onnistuneemme sosiaalialan kompetenssien mukaisessa sosiaalialan kehittämishankkeiden suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa yhdessä eri toimijoiden kanssa sekä oppineemme tästä paljon. Yhteistyö työelämäkumppanin kanssa oli antoisaa ja opettavaista. Ajatusten vaihto ja palautteen saaminen auttoi meitä opinnäytetyön eteenpäin viemisessä. Ilman palautteen saamista tuotoksen toteuttaminen olisi ollut yksipuolisempaa, ja palaute teki tuotokses- tamme laadukkaamman yhteistyökumppanimme kokemuksen ja asiantuntijuuden myötä. Myös hänen kauttaan saatu palaute oppilailta ja koulun henkilökunnalta auttoi meitä saamaan tuotoksen vastaamaan paremmin kohderyhmän tarpeita. Yhteistyökumppanimme oli havainnoinut julistekokonaisuuden herättävän kiinnostusta niin oppilaiden kuin henkilökunnankin keskuudessa. Voimme tehdä tästä johtopäätöksen, että opinnäytetyömme tarkoitus ja tavoite täyttyivät.

Opinnäytetyön teko on haastanut meitä sopivasti. Yksi haaste oli sähkötupakasta tehdyn tutkimustiedon ja kirjallisuuslähteiden vähyys etenkin suomeksi. Pysyimme kuitenkin hyödyntämään joitakin englanninkielisiä lähteitä niistä aiheista, joista emme suomeksi löytäneet niin paljon tietoa. Tiedonhaun myötä lähdekriittisyytemme kehittyi ja opimme etsimään tietoa eri tietokannoista. Vaikka kattavan ja johdonmukaisen tietoperustan kokoaminen oli haastavaa, saimme mielestämme koottua selkeän ja monipuolisen kokonaisuuden.

Haastavaa opinnäytetyöprosessissamme oli palautteen kerääminen ja saaminen oppilailta, koska siihen ei ollut mahdollista hakea lupia. Jatkokehitysideana tähän

voisikin olla esimerkiksi jalkautuminen nuorten pariin ja ottamalla heidät alusta asti mukaan yhteiskehittämiseen. Jatkokehitysideana voisi myös olla sähkötupakasta ja sen haitoista informoiminen nuorille eri kanavien kautta. Nuorten sosiaalisen median käyttöä ajatellen esimerkiksi jonkinlaisen videon tai videosarjan tekeminen TikTokkiin tai Instagramiin voisi saavuttaa nuoria tehokkaasti. Myös oppilaita osallistavan opetustuokion suunnittelu ja toteuttaminen voisi olla toimiva informoimisen tapa.

Tuotokseen oli haastavaa saada tiivistettyä oleellisimmat asiat sähkötupakasta ja sen haitoista niin ettei julistekokonaisuus olisi liian raskaslukuista. Sähkötupakan haittojen lisäksi halusimme avata lukijalle myös nikotiinin haittavaikutuksia, sekä muita haittoja ja lieveilmiöitä, joita sähkötupakan käyttö voi aiheuttaa. Tiivistämisestä ja oleellisten asioiden pohtimisesta huolimatta tekstiä jäi julisteisiin kuitenkin melko paljon, joten pohdimmekin, olisiko sitä voinut vielä tiivistää tai vaihtoehtoisesti tehdä jonkin muun materiaalin julisteiden sijaan, kuten esimerkiksi oppaan. Oppaaseen verrattuna julistekokonaisuus on kuitenkin suurempi ja sitä kautta huomiota herättävämpi. Lisäksi koulun käytävillä olevien julisteiden lukemiseen kynnyks voi olla matalampi kuin oppaan lukemiseen.

Meillä on ollut opinnäytetyön tekemisen suhteen samat tavoitteet ja parityöskentely on toiminut hyvin. Koko opinnäytetyöprosessin ajan työmäärä on jakautunut tasavertaisesti ja olemme molemmat tuoneet oman panoksemme opinnäytetyön tekemiseen. Olemme työstäneet opinnäytetyötä pääasiassa yhdessä koululla, mikä osoittautui meille parhaaksi ja tuottoisimmaksi tavaksi. Sovimme tapaamisia aina seuraavalle tai seuraaville viikoille kerrallaan ja varasimme etukäteen näitä varten ammattikorkeakoulumme kirjaston työskentelytiloja.

Mielestämme onnistuimme suunnittelemaan ja toteuttamaan kokonaisuudessaan tarpeellisen ja informatiivisen julistekokonaisuuden. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli nuorten ja koulun henkilökunnan tietoisuutta lisäämällä ennaltaehkäistä lasten ja nuorten rikollisuutta ja jengiytymistä, joten toivomme, että mahdollisimman moni nuori huomaisi julistekokonaisuuden ja lähtisi sitä kautta pohtimaan omaa sähkötupakan käyttöään sekä siitä aiheutuvia haittoja ja mahdollisia lieveilmiöitä. Toivomme myös, että koulun henkilökunta hyödyntäisi julisteiden

sisältöä työssään ja voisi sitä kautta ennaltaehkäistä lasten ja nuorten rikollisuutta ja jengiytymistä, jota sähkö tupakan ympärille kietoutuu.

Kokonaisuudessaan olemme oppineet opinnäytetyöprosessin toteuttamisesta ja sen eri vaiheista hyvin paljon. Tämä opetti meille, mitä kaikkea kehittämistyö sisältää, kuinka monivaiheista se voi olla ja kuinka vastuullisesti sitä tulee toteuttaa. Olemme olleet hyvä tiimi, ja olemme oppineet tiimityöskentelystä sekä sen eduista paljon. Uskomme, että tulevaisuuden työelämässä näistä opituista taidoista on meille paljon hyötyä.

LÄHTEET

Alanko, Markus, Kinnunen, Aarne, Piispa, Minna & Sambou, Saija 2023. Rikoksentorjuntatyön tehostaminen Suomessa. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023. Hakupäivä 7.6.2024. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165062/OM_2023_30_so.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

American Lung Association 2016. Popcorn lung: A dangerous risk of flavored E-cigarettes. Hakupäivä 11.9.2024. <https://www.lung.org/blog/popcorn-lung-risk-ecigs>.

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Hakupäivä 6.8.2024. <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?t=1578480382>.

Aro, Miia 2022. Sähkösavukkeet, sähkötupakka. Lääkärikirja Duodecim. Terveysportti. Hakupäivä 7.6.2024. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01164>.

Gråsten-Salonen, Hanna & Mehtiö, Mervi 2017. Koulun sosiaalityö osana opiskeluhoitoa. Teoksessa Sosiaalityön käsikirja (toim. Kananoja, Aulikki, Lähteenen, Martti & Marjamäki, Pirjo). 4., uudistettu laitos. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Haapakangas, Kimmo & Kaakinen, Markus 2023. Mitä tuoreimmat tilastot kertovat nuorten väkivaltarikollisuudesta? Hakupäivä 6.8.2024. <https://stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2023/mita-tuoreimmat-tilastot-kertovat-nuorten-vakivaltarikollisuudesta/>.

Haikkola, Lotta, Hästbacka, Noora & Pekkarinen, Elina 2019. Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161548/34_Kuka%20vastaa%20nuorten%20rikoksiin.pdf?sequence=4&isAllowed=y.

Harju, Terttu, Aro, Miia, Riikonen, Katja & Vasankari, Tuula 2020. Sähkösavukkeiden terveyshaitat. Lääkärilehti 75 (34), 1594–98. Hakupäivä 10.6.2024. <https://www.laakarilehti.fi/tieteessa/katsausartikkeli/sahkosavukkeiden-terveys-haitat/>.

Heloma, Antero, Ruokolainen, Otto, Patja, Kristina & Salminen, Outi 2022. Sähkösavukkeet, nikotiini ja riippuvuus. Teoksessa Tupakka- ja nikotiiniriippuvuus (Toim. Heloma, Antero, Korhonen, Tellervo, Patja, Kristiina, Salminen, Outi, Winell Klas) Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Hyttinen, Nelli 10.12.2023. Sähkötupakan myyntiringit suomalaiskouluissa jo kuin huumekauppaa: "Velkoja peritään väkivalloin". MTV uutiset. Hakupäivä 6.9.2024. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/sahkotupakan-myyntiringit-suomalaiskouluissa-jo-kuin-huumekauppaa-velkoja-peritaan-vakivalloin/8835124#gs.eq5pra>.

Kainulainen, Jaana 2022. Sähkötupakointi on levinnyt jo koulujen vessoihin ja pukukoppeihin – oppilas: "Alussa vape oli trendivillitys, mutta nyt suurin osa on addikteja". Hakupäivä 16.12.2024. <https://yle.fi/a/3-12669240>.

Korhonen, Laura 2021. Kasvu ja kehitys eri-ikäkausina. Pulassa lapsen kanssa. Hakupäivä 12.6.2024. <https://www.terveyskirjasto.fi/pla00018#s5>.

Kostamo, Pipsa, Airaksinen, Tiina & Vilkka, Hanna 2022. Kirjoita itsesi asiantuntijaksi: Opas toiminnalliseen opinnäytetyöhön. E-kirja. Helsinki: Art House Oy.

Kostamo, Pipsa, Airaksinen, Tiina & Vilkka, Hanna 2022. Kirjoita itsesi asiantuntijaksi: Opas toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Helsinki: Art House Oy.

Kuntalaki 410/2015. Hakupäivä 9.12.2024. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410>.

Lastensuojelulaki 417/2007. Hakupäivä 3.12.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L3P12>.

Nieminen, Ville, Kirjavainen, Hanna, Lang, Merja & Jäppinen, Tuula 2021. Kuinka onnistua yhteiskehittämällä? Hakupäivä 19.9.2024.

<file:///C:/Users/K%C3%A4ytt%C3%A4j%C3%A4/Downloads/2110-Kuinka-on-nistua-yhteiskehittamalla-2021.pdf>.

Oikeusministeriö 2024. Nuoriso- ja jengirikollisuutta ehkäisevä ja torjuva toimenpideohjelma. Hakupäivä 18.11.2024. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM083:00/2023>.

Ollila, Hanna & Ekblad, Mikael 2024. Duodecim Käypä Hoito. Sähkösavuke. Hakupäivä 11.9.2024. <https://www.kaypahoito.fi/nix02607>.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2024. Opiskeluhoito. Hakupäivä 4.12.2024. <https://okm.fi/oppilas-ja-opiskelijahuolto>.

Opetushallitus 2024a. Kurinpitokeinot ja turvaamistoimenpiteet perusopetuksessa. Hakupäivä 10.9.2024. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kurinpito-keinot-ja-turvaamistoimenpiteet-perusopetuksessa>.

Opetushallitus 2024b. Mitä on perusopetus? Hakupäivä 5.9.2024. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-perusopetus>.

Opetushallitus 2024c. Päihteet, tupakkatuotteet ja rahapelaaminen terveystiedon opetuksessa. Hakupäivä 6.9.2024. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/paihteet-tupakkatuotteet-ja-rahapelaaminen-terveystiedon-opetuksessa>.

Oulun ammattikorkeakoulu 2024. Opinnäytetyö. Hakupäivä 10.9.2024. <https://oamk.fi/opiskelu/opinnaytetyo/>.

Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue 2024a. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma. Hyvinvointisuunnitelman liite. Hakupäivä 3.12.2024. https://pohde.fi/wp-content/uploads/2024/10/Hyvinvointisuunnitelma_Liite-1_Lasten-ja-nuorten-hyvinvointisuunnitelma.pdf.

Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue 2024b, c. Pohjois-Pohjanmaan alueellinen opiskeluhoollon suunnitelma. Hyvinvointisuunnitelman liite. Hakupäivä 3.12.2024. https://pohde.fi/wp-content/uploads/2024/10/Hyvinvointisuunnitelma_Liite-2_Aluellinen-opiskeluhoollon-suunnitelma.pdf.

Poliisi 2024a. Poliisi selvittää epäiltyä sähkösavukkeiden salakuljetustapausta Porissa. Hakupäivä 3.12.2024. <https://poliisi.fi/-/poliisi-selvittaa-epailtya-sahkosavukkeiden-salakujiyetustapausta-porissa>

Poliisi 2024b. Järjestäytynyt rikollisuus. Hakupäivä 14.11.2024. <https://poliisi.fi/jarjestaytynyt-rikollisuus>.

Poliisi 2024c. Katujengien rikollisuus. Hakupäivä 14.11.2024. <https://poliisi.fi/katujengien-rikollisuus>.

Poliisi 2024d. Ankkuritoiminta nuorten tukena. Hakupäivä 18.11.2024. <https://poliisi.fi/ankkuritoiminta-nuorten-tukena>.

Poliisi 2024e. Nuorten yleistynyt sähkö tupakointi huolettaa poliisia. Hakupäivä 20.11.2024. <https://poliisi.fi/-/nuorten-yleistynyt-sahkotupakointi-huolettaa-poliisia>.

Poliisi 2024f. Sähkö tupakan myyjä sekä ostaja voivat syyllistyä rikokseen. Hakupäivä 20.11.2024. <https://poliisi.fi/-/sahkotupakan-myyja-seka-ostaja-voivat-syyllisty-rikokseen?languageld=fi> FI.

Poliisilaki 872/2011. Hakupäivä 9.12.2024 <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110872>.

Pulkkinen, Lea, Ahonen, Timo & Ruoppila, Isto 2023. Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Scheffels, Janne, Tokle, Rikke, Linnansaari, Anu, Rasmussen, Sofie K B & Pisinger, Charlotta 2023. E-cigarette use in global digital youth culture. A qualitative study of the social practices and meaning of vaping among 15–20-year-olds in Denmark, Finland, and Norway. International Journal of Drug Policy 111, 103928. Hakupäivä 5.9.2024. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/144645/1_s2.0_S0955395922003449_main.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Suomen ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutuksen verkosto 2023. Sosionomi AMK-tutkinnon kompetenssit. Hakupäivä 16.8.2024.

<https://www.sosiaalialanverkosto.fi/wp-content/uploads/2023/04/SOSIAALIALAN-AMMATTIKORKEAKOULUTUKSEN-KOMPETENSSIT-2023.pdf>.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023. Mielen terveyshäiriöt. Hakupäivä 18.11.2024. <https://thl.fi/aiheet/mielen-terveys/mielen-terveyshairiot>.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024a. Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2023. Hakupäivä 10.9.2024. <https://thl.fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lasten-ja-nuorten-hyvinvointi-kouluterveyskysely>.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024b, d, e, f, g, h, i, j. Sähkösavuke. Hakupäivä 10.9.2024. <https://thl.fi/aiheet/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/tupakka/tupakka-tuotteet-ja-sahkosavuke/sahkosavuke>.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024c, k, l. Usein kysytyt kysymykset uusista nikotiinituotteista. Hakupäivä 11.9.2024. <https://thl.fi/aiheet/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/tupakka/tupakkatuotteet-ja-sahkosavuke/usein-kysytyt-kysymykset-uusista-nikotiinituotteista>.

Tupakkalaki 549/2016. 53 § ja 118 §. Hakupäivä 11.11.2024.

Turkka, Heikki & Saarholm, Julia 2023. Lasten ja nuorten rikokset. Opas ennaltaehkäisyyn ja rikoskierteiden katkaisuun. Jyväskylä: PS-kustannus.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Hakupäivä 10.10.2024. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarviointin_ohje_2020.pdf.

Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vilka, Hanna & Mankki, Ville 2024. Johdatus monimenetelmätutkimukseen. Jyväskylä: Santalahti-kustannus.

Vilka, Hanna 2021. Näin onnistut opinnäytetyössä. E-kirja. Jyväskylä: PS-kustannus. Hakupäivä 19.11.2024. Ellibs library. Vaatii käyttöoikeuden.

Vähäkangas, Kirsi 2022. Nikotiinin yhteys syöpään. Teoksessa Tupakka- ja nikotiiniriippuvuus (Toim. Heloma, Antero, Korhonen, Tellervo, Patja, Kristiina, Salmi-
nen, Outi, Winell Klas) Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

World Health Organization 2024. Tobacco: E-cigarettes. Hakupäivä 15.11.2024.
<https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/tobacco-e-cigarettes>

7 LIITTEET

Liite 1. Valmiit julisteet sähköisessä muodossa

Liite 2. Julistekokonaisuuden osa: luukun sisältö

VAPE

MIKÄ VAPE ?

Vape eli sähkötupakka on akulla tai paristoilla toimiva laite, joka höyrystää erilaisia nesteseoksia keuhkoihin hengitettäväksi höyryksi

Nesteet ja höyry sisältävät useita haitallisia aineita ja sen käyttö on haitallista niin käyttäjälle kuin sivullisillekin

Nikotiinipitoisuus vaihtelee - osa nesteistä sisältää nikotiinia, mutta osassa ei ole nikotiinia ollenkaan

Nesteen ja makuaineen mittasuhte vaihtelee eri tuotteissa ja lisäksi höyrytyksen voimakkuus sekä käyttötapa voivat vaihdella

Markkinoille on viime vuosina tullut myös uudentyyppisiä vape-laitteita, joilla tarkoitetaan yleensä nikotiinittomia sähkötupakan kaltaisia kertakäyttölaitteita

Sähkötupakka sisältää propyleeniglykolia ja glyserolia, joita pidetään turvallisina elintarvikkeissa, mutta niiden turvallisuudesta keuhkoihin hengitettynä höyrynä ei ole riittävästi tutkittua tietoa

Sähkötupakoista on löytynyt muun muassa dietyleeniglykoly-myrkkyä, lääkeaineita sekä raskasmetalleja, kuten lyijyä, kadmiumia ja nikkeliä

SÄHKÖTUPAKAN HAITAT JA TERVEYSRISKIT

- Ärsyttää ylähengitysteitä ja haittaa keuhkojen normaalia toimintaa
- Keuhkokuutokset (kuten popcorn-keuhkot ja EVALI)
- Pääkipu, pahoinvointi, yskä ja limaisuus
- Rasituksensieto alenee
- Suun sairauksien riskit kasvavat
- Suun kuivuus ja limakalvoärsytys
- Nesteiden sisältämä sokeri lisää plakin määrää
 - voi lisätä hampaiden reikiintymistä
- Edesauttaa sydän- ja verisuonitaudeille sekä syövälle altistavien muutosten syntyä

Kuvituskuva.

Kurkkaa miten voi käydä, jos vapettaa!

NIKOTIININ HAITAT JA TERVEYSRISKIT

- Kiihdyttää keskushermostoa
- Aiheuttaa kemiallista riippuvuutta
 - unen laatu heikkenee
- Verisuonet supistuu ja sydämen syke nousee
- Haitallisen kolesterolin määrä lisääntyy
- Iho voi muuttua harmahtavaksi
- Aiheuttaa verisuonten pintasolukon vaurioita
- Heikentää insuliinin vaikutusta
- Syöpävaarallista ainetta
 - myötävaikuttaa ja mahdollisesti käynnistää syöpämuutoksia
 - heikentää syöpälääkkeiden tehoa
- Lisää verisuonten uudismuodostumista kasvaimissa sekä syöpäsolujen liikkuvuutta ja paikallista leviämistä

Tiesitkö?

- Vaikka kaikki vape-laitteet eivät näytä, haise tai maistu perinteiseltä tupakalta, eivät ne silti ole harmittomia
 - Eri tupakka- ja nikotiiniteollisuuden toimet pyrkivät koukuttamaan nuoria ja vaikuttamaan heidän käyttäytymiseensä
 - Myös nikotiinittomiksi merkityistä sähkösavukeliuoksista on löytynyt nikotiinia
-

LIEVEILMIÖT

- Ihmissuhteet, kuten ns. epäedulliset kaveripiirit
- Vaikeasti kierrätettävää jätettä - väärin kierrätettyinä kemikaalit voivat valua ympäristöön
- Rikollisuus sekä järjestäytynyt rikollisuus
 - ➔ nikotiinikoukku johtaa herkästi tekemään rikoksia
- Tuotteita hankala saada Suomessa laillisesti, joten niitä ostetaan kavereilta tai tuntemattomilta
 - ➔ pyydetään isompaa hintaa kuin hankintahinta
 - ➔ velkoja ja niiden perimistä väkivalloin (kiristyksiä ja laittomia uhkauksia)
 - ➔ jengiytyminen

Lue lisää sähkörupakasta
Ehyt ry:n nettisivuilta!

Tekijät Sanna Niskakangas ja Reetta Tölli

Popcorn-keuhko faktaa

- keuhkojen tulehdussairaus, jonka oireita ovat yskä, hengityksen vinkuminen ja hengenahdistus
- samankaltaisia oireita kuin keuhkoahantautaudissa
- aiheuttajana hengitetty diasetyyli
- diasetyyliä lisätään sähkö tupakan makunesteisiin täydentämään joitain aromeja, kuten vaniljaa tai kookosta
- nimitys juontaa juurensa popcorn -tehtaisiin, joissa työntekijät sairastuivat hengitettävään popcornin valmistuksessa käytettyä diasetyyliä, jolla popcorneihin saatiin lisää voimaa makua